Th.L. van Berkel

KESSEL

Sociaal-economische verkenning van een ruilverkavelingsgebied tussen Venlo en Roermond

Interne Nota 181

L 5
121 A

Oktober 1972

Niet voor publikatie - Nadruk verboden

217 1251

INHOUD

		Blz.
INLEIDING		5
HOOFDSTUK I	ALGEMEEN SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN	7
	§ 1. Algemene oriëntatie	7
	§ 2. Bevolking	7
	§ 3. Beroepsbevolking, werkgelegenheid en forensisme	8
	§ 4. Planologische aspecten	10
HOOFDSTUK II	AGRARISCH-STRUCTURELE ASPECTEN	11
	§ 1. Samenstelling en ontwikkeling van het aantal geregistreerden	11
	§ 2. Ontwikkeling van de oppervlaktestructuur en van het bedrijfstype van de A+B-bedrijven	12
	§ 3. Toekomstige ontwikkeling van het aantal geregistreerden en hun bedrijven.	16
	§ 4. Rechtsvorm grondgebruik en verkaveling	22
HOOFDSTUK III	BEDRIJFSSTRUCTURELE ASPECTEN	24
	§ 1. Grondgebruik en bedrijfstype	24
	§ 2. Bouwlandgebruik, graslandexploitatie en dierlijke veredeling	25
	§ 3. Tuinbouw en champignonteelt	27
	§ 4. De produktieomvang	32
	§ 5. Arbeidsbezetting en arbeidsproduktiviteit	35
SAMENVATTING		37
SLOTBESCHOUWING		40
BIJLAGEN		42
LITERATUUR		47

INLEIDING

Ten behoeve van de voorbereiding van ruilverkavelingen worden door het LEI sociaal-economische verkenningen samengesteld. In deze verkenningen wordt niet alleen de ontwikkeling in een recent verleden geanalyseerd, maar wordt ook getracht een indruk te geven van de verdere toekomstige ontwikkeling.

Een verkenning is opgebouwd uit drie hoofdstukken, een samenvatting en slotbeschouwing.

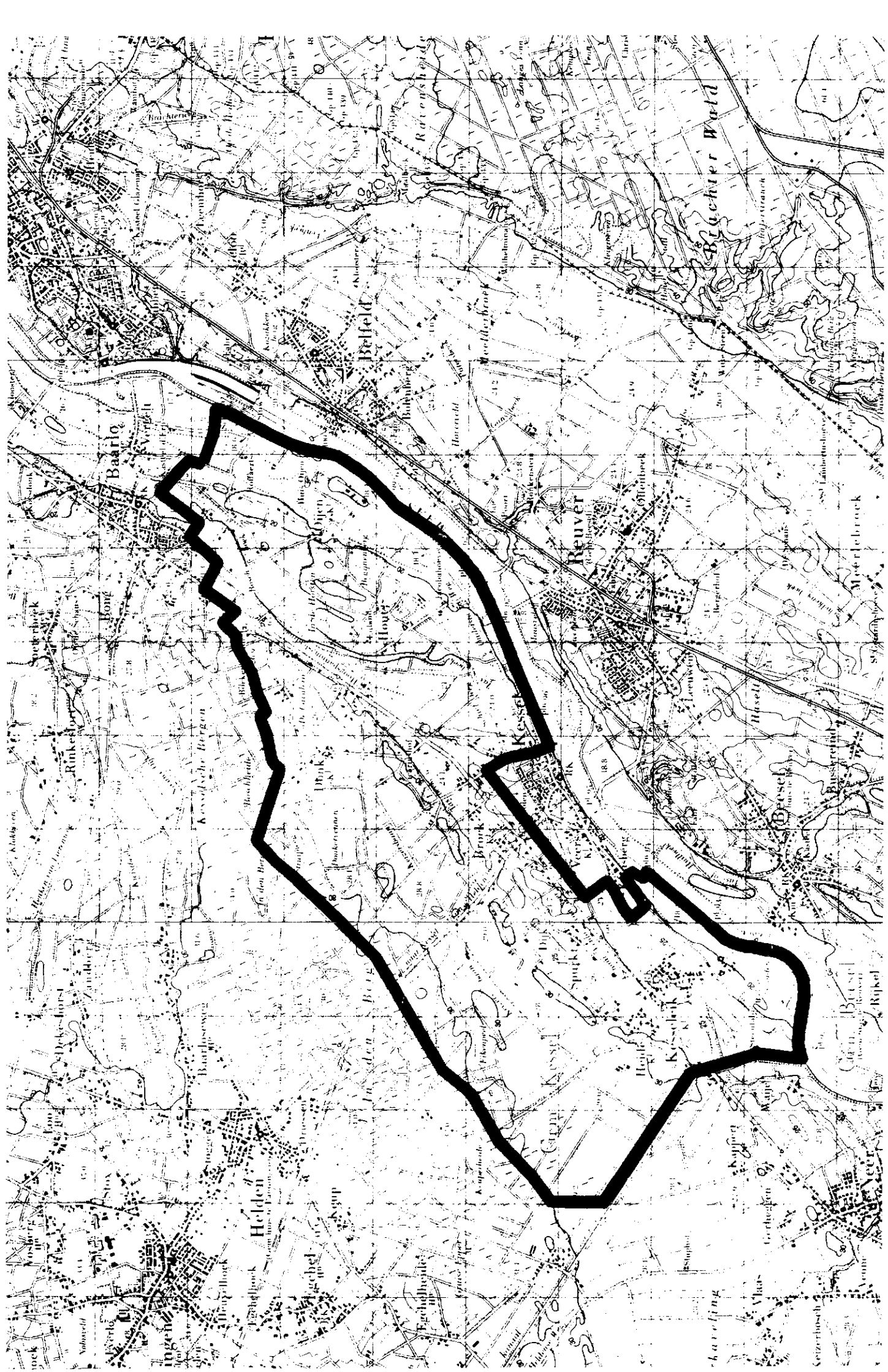
In hoofdstuk I worden aan de hand van bestaand statistisch materiaal (o.a. gemeentelijke cijfers van het CBS of materiaal van andere instellingen en literatuur (b.v. streekplannen) een aantal algemene sociaal-economische aspecten besproken, zoals b.v. de woonfunctie, de werkgelegenheid, planologische aspecten en de recreatie. Aldus kan de landbouw in een gebied in een ruimer kader worden geplaatst.

In hoofdstuk II wordt nader ingegaan op de agrarische structuur. De ontwikkeling van het aantal bedrijven, de veranderingen in de bedrijfsgroottestructuur en het vrijkomen van cultuurgrond in een recent verleden en ook in de verdere toekomst staan hierbij centraal. Gegevens van landbouwtellingen van het CBS waarbij als criterium "de in het blok wonende telplichtige geregistreerden" wordt gehanteerd, vormen hiervoor het uitgangspunt. Deze gegevens worden aangevuld met informaties van ter plaatse goed bekende personen.

In hoofdstuk III worden enkele aspecten van de bedrijfsstructuur aan de orde gesteld, zoals de bedrijfstypologie, de produktiestructuur, de produktierichting en de arbeidsproduktiviteit. Ook hiervoor vormen de gegevens van de meitelling de basis.

In de samenvatting en slotbeschouwing worden de voornaamste punten nog eens gememoreerd en worden de karakteristieke punten voor de toekomstige ontwikkeling in hun samenhang bezien.

Een verkenning kan gezien worden als een discussienota t.a.v. de ontwikkeling in het gebied. Dit geldt zeer zeker voor de concept-nota. De discussie zal zich daarbij wellicht meer toespitsen op de toekomstige ontwikkeling. Aldus kan een verkenning bijdragen in de gedachtenvorming over structurele ontwikkelingen in een gebied.

Baarlo
Belfeld
Reuver
Beesel
Helden
Kessel
Buchter Wald

HOOFDSTUK I

ALGEMEEN SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN

§ 1. Algemene oriëntatie

Het ruilverkavelingsgebied "Kessel" omvat de gemeente Kessel en een gedeelte van de gemeente Maasbree. Het dorp Kessel en de buurtschappen Veer en Kruisberg met hun uitbreidingsplannen blijven als exclave buiten de verkaveling. In het gebied is het dorp Kesseleik de enige woonkern van betekenis.

De bodem bestaat voor verreweg het grootste gedeelte uit hooggelegen gronden: zandige rivierkleigronden in het oosten en zandgronden in het westen van het gebied 1). Deze gronden worden gescheiden door een lager gelegen oude stroombedding die in noord-zuidrichting ongeveer midden door het blok loopt. In het oosten wordt het blok doorsneden door de in noord-zuidrichting lopende weg Blerick-Neer (de Napoleonsbaan) terwijl een oost-west-verbinding, bestaande uit de Midden-Peelweg thans in uitvoering is. Voor de toekomst kan het gebied in noord-zuidrichting doorsneden worden door de aanleg van rijksweg 73. Dit tracé staat echter nog niet vast.

De grens van het gebied 2), merendeels bestaande uit de gemeentegrens van Kessel die tevens overwegend een natuurlijke afbakening is, wordt in het oosten gevormd door de Maas, in het zuiden door het Afwateringskanaal en in het westen door een bosgebied. Verder grenst het gebied aan de ruilverkavelingen "Neer" in het zuiden en "Dubbroek" in het noordwesten.

Bij het onderzoek zijn alle in het ruilverkavelingsgebied en de in de exclave Kessel wonende grondgebruikers en champignonkwekers betrokken. In 1970 exploiteerden de in het gebied wonende grondgebruikers 1 600 ha cultuurgrond, voor 56% als bouwland, voor 29% als grasland en voor 14% als tuinland.

§ 2. Bevolking

Kessel is een kleine gemeente die op 1 januari 1971 ruim 3 500 inwoners telde. Het aantal inwoners is sedert 1960 met een kwart toegenomen waarmee Kessel sneller groeide dan de provincie Limburg (15%). Tot nu toe was de groei van Kessel vrijwel alleen het gevolg van de nor-

1) "De bodem van Limburg." Stichting voor bodemkartering, Wageningen, 1966.

2) Zie kaart. Opgenomen met toestemming van de Topografische Dienst; reproduktie van het kaartfragment is niet toegestaan.

male natuurlijke aanwas (geboortenoverschot). Door de beperkte bestaansmogelijkheden waren er in het verleden in de meeste jaren doorgaans beperkte vertrekoverschotten. De grootste uitzondering hierop is 1966 met een vestigingsoverschot van ruim 100 personen door het gereed komen van een relatief groot aantal woningen.

Tabel 1. Ontwikkeling aantal inwoners gemeente Kessel

	Inwoners beginperiode	Geboorten-overschot	Vestigings-overschot	Inwoners eindperiode
1951 t/m 1955	2 403	296	- 101	2 598
1956 t/m 1960	2 598	356	- 73	2 881
1961 t/m 1965	2 881	315	- 8	3 188
1966 t/m 1970	3 188	311	37	3 536

De toekomstige ontwikkeling van het aantal inwoners is behalve van de natuurlijke groei ook afhankelijk van de mate waarin Kessel zich min of meer als woongemeente kan en mag ontwikkelen. Door de toenemende belangstelling van stedelingen voor het wonen in een dorp is er momenteel een stijgende vraag naar woningen o.a. door inwoners van Venlo. Hiermee rekening gehouden is het voorlopig bestemmingsplan gebaseerd op een uitbreiding van het aantal inwoners tot ± 4 000 in 1975 en tot ± 5 000 in 1980. Deze uitbreiding zal vrijwel geheel gerealiseerd worden in de exclave Kessel. De plannen om het dorp Kesseleik te doen uitgroeien tot ± 1 500 inwoners (in 1966 ± 870) heeft G.S. niet goedgekeurd.

§ 3. Beroepsbevolking, werkgelegenheid en forensisme

Evenals de gehele bevolking is ook de mannelijke beroepsbevolking toegenomen, vooral na 1960 toen de vertrekoverschotten steeds kleiner werden.

In de periode 1947-1960 is de totale werkgelegenheid in de gemeente vrijwel gelijk gebleven waardoor (bij een groeiende beroepsbevolking) de pendel is toegenomen. De totale agrarische werkgelegenheid is in deze periode echter verminderd en die in de niet-agrarische sector toegenomen. Het aantal arbeidsplaatsen voor mannen in Kessel bestond in 1947 voor 60% uit agrariërs en in 1960 nog voor 47%.

Bezien voor de gehele mannelijke beroepsbevolking in Kessel is van 1947 tot 1960 het aandeel van de agrariërs duidelijk verminderd, hiertegenover is het aantal werkenden in de nijverheid toegenomen.

Tabel 2. Bevolking, beroepsbevolking en forensisme gemeente Kessel

		1947	1960	1967	1971
Aantal inwoners		2 159	2 819	3 360	3 536
Mann. beroepsbev. aantal		668	752	900[1]	1 030[2]
Perc. werkzaam in:	landbouw	51	34		25
	nijverheid	29	46		75
	diensten	16	17		
Mann. forensen:	inkomende	34	58	70[1]	
	uitgaande	112	239	280[1]	

1) Gegevens verzameld door gemeente.
2) Algemene volkstelling 1971 (voorlopige cijfers).

Over de periode na 1960 geven behalve de exacte cijfers over de totale bevolking ook van de gemeente 1) afkomstige gegevens enig houvast. Uitgegaan van deze informaties zijn zowel de totale bevolking als de beroepsbevolking, de werkgelegenheid in de gemeente en het forensisme toegenomen.

Over het huidige aantal agrariërs zijn geen exacte gegevens beschikbaar. Doordat echter in deze bedrijfstak een sterke intensivering heeft plaatsgehad (champignonteelt, veredelingsproduktie) mag worden aangenomen dat het aantal agrarische arbeidsplaatsen nog vrijwel even groot is als in 1960 (ruim 250).

De industriële werkgelegenheid in Kessel is, hoewel de laatste jaren uitgebreid, van beperkte omvang en niet voldoende voor de bevolking ter plaatse. Het aantal industriële arbeidsplaatsen 2) was per ultimo
1959 49 mannen en 18 vrouwen;
1966 104 mannen en 40 vrouwen;
1970 129 mannen en 33 vrouwen.
In 1970 waren er 7 industriële bedrijven met 10 of meer arbeidsplaatsen, de belangrijkste bedrijfstakken waren naast de steenindustrie, de chemische en de metaalnijverheid.

Zoals in de vorige paragraaf is verondersteld, zal het aantal inwoners van Kessel blijven toenemen. Dit zal een verdere uitbreiding van het aantal mannelijke beroepspersonen tot gevolg hebben van wie waarschijnlijk de meesten werk zullen moeten vinden in de industrie. Aangezien een sterke uitbreiding van de industriële werkgelegenheid ter plaatse niet kan worden voorzien zal het forensisme nog verder toenemen en zal de gemeente - mede door vestiging van personen uit de steden - tot op zekere hoogte meer en meer een woonfunctie vervullen. Ten aanzien van in-

1) "Kessel-Eik". Situatie en perspectief. Sociologisch Bureau gemeente Venlo, 1967.
2) Alleen bedrijven met 10 of meer arbeidsplaatsen en exclusief de bouwnijverheid.

dustriële en andere niet-agrarische werkgelegenheid zijn er vele mogelijkheden op niet te grote afstand. Ten westen van de Maas o.a. de ontwikkelingskern Panningen en Blerick en over de Maas o.m. Venlo, Reuver en Roermond. Hierbij kan de geplande brug over de Maas de werkgelegenheid gunstig beïnvloeden.

§ 4. Planologische aspecten

Het ruilverkavelingsgebied "Kessel" vormt in het streekplangebied "Venlo en omstreken" een agrarisch gebied waarvan een beperkte oppervlakte een bijzondere landschappelijke waarde bezit (de stroombedding midden door het gebied en de bossen langs de westgrens).

Volgens het voorlopig gemeentelijk bestemmingsplan zal de toekomstige uitbreiding ten behoeve van woningbouw en industrie beperkt blijven tot de huidige exclave. Tegen de uitbreiding van de kleine kern Kesseleik tot het dubbele van thans is door G.S.bezwaar aangetekend. Voor afronding van deze kern kan nog een beperkte aanspraak op cultuurgrond worden verwacht.

Een nog onduidelijke factor is de toekomstige aanspraak op cultuurgrond voor de aanleg van wegen. In o.a. het ontwerp-Streekplan wordt zowel een noord-zuid-verbinding (rijksweg 73) als een oost-west-tracé (Midden-Peelweg) genoemd. Hiervan is momenteel de oost-west-verbinding in uitvoering. Voor deze weg kan mogelijk ten noorden van het dorp Kessel een brug over de Maas komen hetgeen de pendel uit Kessel ten goede zou kunnen komen en de betekenis van Kessel als woongemeente zou kunnen versterken.

Momenteel zijn er buiten de kernen geen beperkingen voor de agrarische ontwikkeling. Het is thans zo dat voor bouwen in het buitengebied minstens 1/2 ha grond is vereist met een frontbreedte van 50 m. Een dergelijke oppervlakte is onder de huidige omstandigheden voldoende voor de opzet en eventueel latere uitbreiding van een champignonbedrijf.

HOOFDSTUK II

AGRARISCH-STRUCTURELE ASPECTEN

§ 1. Samenstelling en ontwikkeling van het aantal geregistreerden

De beschrijving in dit en het volgende hoofdstuk heeft betrekking op de geregistreerden 1) welke binnen de blokgrens wonen en tevens op degenen die wonen in de exclave Kessel.

Uitgegaan van mei 1970 als basis zijn er 237 geregistreerden met een of ander agrarisch bedrijf. Hiervan behoren er 183 (77%) tot de A+B-groep, wat wil zeggen dat hun hoofdberoep in de agrarische sector ligt. Deze A+B-agrariërs hebben 92% van de cultuurgrond in gebruik.

Tabel 3. Aantal bedrijven en oppervlakte cultuurgrond per beroepsgroep

Beroepsgroep	Aant. bedrijven		Opp. cultuurgr.	
	1965	1970	1965	1970
A	174	175	1 561	1 455
B	8	8	13	13
C	26	32	31	74
D	15	22	39	57
S	2	-	6	-
Totaal	225	237	1 650	1 599

Van de weinige B-geregistreerden heeft de helft een nevenberoep dat verwant is aan de landbouw. De C-geregistreerden hebben merendeels een niet-agrarisch hoofdberoep, dit zijn meest werknemers. De D-geregistreerden zijn praktisch allemaal rustende agrariërs.

In de periode 1965-1970 is het aantal A+B-bedrijven praktisch gelijk gebleven, terwijl het grondgebruik in deze groep is verminderd. In de C- en D-groep is zowel het aantal geregistreerden als het grondgebruik toegenomen. Hierdoor is het relatieve aandeel van de A+B-groep in het totaalaantal bedrijven verminderd (van 81 tot 77%) evenals hun aandeel van de totale oppervlakte cultuurgrond (van 96 tot 92%).

1) Hoewel bedrijven met alleen champignonteelt pas in 1971 officieel zijn geteld, zijn deze hier reeds in 1965 en 1970 als geregistreerden beschouwd. Zie verder bijlage 1.

In de periode van onderzoek heeft elke categorie geregistreerden veranderingen ondergaan. Aangaande de mutaties in de aantallen geeft de volgende tabel enig inzicht.

Tabel 4. Ontwikkeling van het aantal bedrijven 1965-1970

	A+B	C	D	S
Aantal bedrijven in 1965	182	26	15	2
Overgang van: A+B naar C of D	- 13	+ 6	+ 7	-
C naar A+B	+ 6	- 6	-	-
D naar C	-	+ 2	- 2	-
S naar D	-	-	+ 1	-1
Opheffen van bedrijven	- 4	- 6	- 6	-1
Nieuwe bedrijven	+ 12	+ 10	+ 7	-
Aantal bedrijven in 1970	183	32	22	-

In de A+B-groep zijn 13 geregistreerden in een andere beroepsgroep (C of D) terechtgekomen, hetzij door beroepsverandering van het bedrijfshoofd of de opvolger, hetzij doordat het bedrijfshoofd is gaan rusten. Daarnaast zijn 4 A+B-bedrijven opgeheven. De betekenis van deze uittredingen is weer volkomen teniet gedaan doordat 6 bedrijven uit de C-groep tot de A+B-groep zijn toegetreden en er ook nog 12 nieuwe A+B-bedrijven zijn ontstaan.

Het totale aantal C- en D-geregistreerden is toegenomen. Het aantal nieuwe bedrijven plus de aanvulling uit andere categorieën was in deze groepen groter dan de vermindering door opheffing en door overgang naar andere beroepsgroepen.

De redenen van overgang naar een andere beroepsgroep alsook de redenen van opheffing van bedrijven worden voor zover zij de A+B-groep raken in § 3 meer uitgebreid behandeld. De opheffing van C- en D-bedrijven was vrijwel alleen het gevolg van het los laten van grondgebruik en/of veehouderij. De nieuwe bedrijven in deze groepen ontstonden door het gaan houden van vee en/of door het verkrijgen van grondgebruik.

§ 2. Ontwikkeling van de oppervlaktestructuur en van het bedrijfstype van de A+B-bedrijven

De A- en B-geregistreerden hebben allen wel een agrarisch hoofdberoep, doch de agrarische produktie van hun bedrijven vertoont een grote mate van verscheidenheid. Voor een aantal bedrijven is cultuurgrond zelfs geen voorwaarde (champignonbedrijven, dierlijke veredelingsproduktie), andere hebben voldoende aan een beperkte oppervlakte grond (tuinbouwbedrijven), terwijl de akkerbouw en de rundveehouderij veel grond behoeven. Om reden van deze verscheidenheid van produktie zijn de A+B-bedrijven ingedeeld in een viertal "bedrijfstypen" genoemde

groepen, namelijk:

1. bedrijven met champignons;
2. bedrijven met ≥ 40% 1) dierlijke veredeling;
3. bedrijven met ≥ 40% 1) tuinbouw;
4. overige bedrijven.

Momenteel (1970) vormen de bedrijven met champignons de grootste groep, de andere "typen" zijn qua aantal aan elkaar gelijk. De bedrijven met champignons hebben merendeels weinig of geen cultuurgrond. Van de "tuinbouwbedrijven" heeft driekwart minder dan 10 ha grond en van de "veredelingsbedrijven" 58%. Bij de overige bedrijven is vijf zesde deel 10 ha of groter, terwijl ongeveer de helft 15 ha of meer grond heeft.

Tabel 5. Aantal A+B-bedrijven naar bedrijfstype en oppervlakteklasse

	Bedrijven van het type								Alle A+B-bedrijven	
	met champignons		met ≥ 40% vered. *)		met ≥ 40% tuinbouw		overige bedrijven			
	'65	'70	'65	'70	'65	'70	'65	'70	'65	'70
Geen cultgr.	15	25	-	-	-	-	-	-	15	25
< 3 ha	16	19	2	5	12	12	-	-	30	36
3- < 10 ha	19	16	17	18	20	17	15	7	71	58
10- < 15 ha	3	3	4	11	6	4	20	14	33	32
15- < 20 ha	-	-	2	5	3	4	16	7	21	16
≥ 20 ha	-	-	-	1	-	2	12	13	12	16
Totaal	53	63	25	40	41	39	63	41	182	183
Opp. cultgr. in ha	164	156	180	352	248	271	982	689	1 574	1 468

*) Dit zijn 10 bedrijven met 80% of meer veredeling, 10 met 60-80% en 20 met 40-60% veredeling.

De afgelopen vijf jaar is het aantal bedrijven met champignons toegenomen, terwijl het grondgebruik in deze groep is verminderd. De uitbreiding van het aantal betrof alleen bedrijven zonder cultuurgrond, bij enkele andere bedrijven is het grondgebruik verminderd. Ook het aantal "veredelingsbedrijven" is toegenomen evenals het grondgebruik in deze groep, zowel in totaal als per bedrijf. Dit komt doordat deze groep is uitgebreid met een aantal qua oppervlakte grotere bedrijven waarop de veredelingsproduktie de laatste jaren tot ≥ 40% van de totale bedrijfsomvang is vergroot. Het aantal "tuinbouwbedrijven" is nauwelijks veranderd en de geringe toeneming van de totale oppervlakte was van weinig invloed op deze groep. Ten slotte is het aantal "overige bedrijven" sterk verminderd en

1) Van het totaalaantal sbe per bedrijf.

ook het totale grondgebruik. In deze groep van doorgaans op akkerbouw en/of rundveehouderij afgestemde bedrijven is alleen het aantal grotere bedrijven (≥ 20 ha) gelijk gebleven en zijn de aantallen in de kleinere oppervlakteklassen sterk verminderd.

Hoe de ontwikkeling van het aantal bedrijven in de onderscheiden "typen" is verlopen toont de volgende tabel.

Tabel 6. Ontwikkeling aantal bedrijven naar "bedrijfstype"

	Aantal bedrijven van het type			
	met champignons	met ≥ 40% veredeling	met ≥ 40% tuinbouw	overige bedrijven
Aantal bedrijven in 1965	53	25	41	63
Overgang naar C of D of opheffing	-1	- 3	-7	- 6
Nieuwe bedrijven	+7	+ 2	+3	-
Overgekomen uit groep C	+2	+ 2	+2	-
Verschuiving tussen de "typen":				
- naar champignonbedrijven	+3	-	-1	- 2
- naar veredeling	-	+20	-4	-16
- naar tuinbouw	-1	- 4	+9	- 4
- naar overige bedrijven	-	- 2	-4	+ 6
Aantal bedrijven in 1970	63	40	39	41

Globaal gezien kende het aantal bedrijven met champignons alleen uitbreidingen, hetzij van voorheen niet geregistreerden (7), hetzij van personen die reeds agrariër waren (3) of een agrarisch nevenberoep hadden (2). De twee bedrijven die ogenschijnlijk uit deze groep zijn gegaan betrof afsplitsing van het champignonbedrijf ten gunste van een zoon, deze bedrijven zijn weer opgevoerd onder de nieuwe bedrijven. De groep "veredelingsbedrijven" is vooral toegenomen doordat op een aantal "overige bedrijven" de veredelingsproduktie is uitgebreid. Bij de tuinbouwbedrijven zien we een wisselwerking naar alle kanten met als uiteindelijk resultaat dat de grootte van de groep vrijwel gelijk bleef. De groep overige bedrijven is het meest verkleind, vooral naar de "veredelingsbedrijven" doch ook naar de andere groepen. Deze overige bedrijven kregen de geringste aanvulling.

De ontwikkeling naar een minder of niet van de grond afhankelijke agrarische produktie was van invloed op de oppervlaktestructuur van de A+B-bedrijven. Het aantal bedrijven zonder grond alsook dat met minder dan 3 ha is toegenomen, voornamelijk door nieuwe bedrijven of doordat bestaande bedrijven grond hebben afgestoten. De groep met 3-10 ha grond verminderde, door opheffing van bedrijven (9) dan wel door verkleining (6)

of vergroting (4) van andere bedrijven. Daarnaast zijn in deze klasse 3 voorheen kleinere en 3 voorheen grotere bedrijven bijgekomen. In de groep grotere bedrijven (≥ 10 ha) waren wat meer uittredingen en verkleiningen dan toetredingen door vergroting van andere bedrijven waardoor het aantal hier nauwelijks veranderde (het aantal bedrijven ≥ 20 ha is door oppervlaktevergroting toegenomen van 12 tot 16). Dit alles is in de volgende tabel weergegeven.

Tabel 7. Ontwikkeling van het aantal A+B-bedrijven naar oppervlakteklassen

	Opp. cultuurgrond in ha			
	geen	< 3	3- < 10	≥ 10
Aantal bedrijven in 1965	15	30	71	66
Uit de A+B-groep gegaan	-	- 4	- 9	- 4
Tot de A+B-groep toegetreden	+ 7	+ 8	+ 2	+ 1
Verschuiving tussen de opp.klassen				
- naar geen grond	+ 5	- 3	- 2	-
- naar < 3 ha	- 2	+ 8	- 6	-
- naar 3- < 10 ha	-	- 3	+ 6	- 3
- naar ≥ 10 ha	-	-	- 4	+ 4
Aantal bedrijven in 1970	25	36	58	64

Hetgeen ten aanzien van de mutaties in het aantal bedrijven is gezegd geldt ook in sterke mate voor de mutaties in de oppervlakte cultuurgrond.

In bijlage 3 is uitvoerig opgezet wat er de afgelopen jaren aan grondmutaties heeft plaatsgehad, dit is in de volgende tabel samengevat.

Tabel 8. Veranderingen in de oppervlakte cultuurgrond 1965-1970

	Totaal	A+B	C	D	S
Oppervlakte cultuurgrond in 1965	1 650	1 574	31	39	6
Vrijgekomen tussen 1965 en 1970	- 209	- 177	- 6	- 20	- 6
Weer aangewend tussen 1965 en 1970	+ 164	+ 135	+ 19	+ 10	-
Overgang naar andere groepen		- 57	+ 29	+ 28	-
Oppervlakte cultuurgrond in 1970	1 599	1 468	74	57	-

De totale oppervlakte cultuurgrond is verminderd voornamelijk doordat een geregistreerde met een groter bedrijf buiten het gebied ging wonen en de grond heeft aangehouden. Voorts is er nagenoeg geen cultuurgrond aan het agrarische gebruik onttrokken. Hierdoor en doordat er A+B-bedrijven tot andere beroepsgroepen gingen behoren en grond heb-

ben behouden, is ook in de A+B-groep het grondgebruik verminderd. Dit is ook de voornaamste oorzaak van de toeneming van het grondgebruik in de groepen C en D, in de C-groep was ook nog een beperkte bedrijfsvergroting.

Het grondgebruik in de onderscheiden A+B-bedrijfstypen is alleen bij de "veredelingsbedrijven" meer aanzienlijk toegenomen en bij de "overige bedrijven" beduidend verminderd. De oorzaak hiervan is reeds eerder genoemd als zijnde de overgang van een aanzienlijk aantal "overige bedrijven" naar het type met veredeling.

§ 3. Toekomstige ontwikkeling van het aantal geregistreerden en hun bedrijven

a. Ontwikkeling van het aantal A+B-bedrijven in het recente verleden

Voordat de toekomstige ontwikkeling ter sprake komt zal in aansluiting op § 1 eerst nog worden bezien wat er in het recente verleden is gebeurd. De ontwikkeling van de laatste jaren zal immers mede in de beschouwing over de toekomst moeten worden betrokken.

De laatste jaren waren er in de A+B-groep zowel uittredingen als toetredingen van bedrijven, doch per saldo bleef het totale aantal praktisch gelijk. De uittreding van een aantal A+B-bedrijven was het gevolg van zowel de beroepsverandering van jongere bedrijfshoofden als de beroepsbeëindiging van oudere, terwijl ook andere oorzaken een rol speelden. De helft van de 34 bij een mutatie van het bedrijfshoofd betrokken bedrijven is in de A+B-groep voortgezet en wel door een zoon (14), door een vreemde (2) of door de weduwe. Op 19 bedrijven heeft het bedrijfshoofd het beroep beëindigd, 14 van deze bedrijven (meest "overige") werden voortgezet als A+B-bedrijf. Dit betekent dat in dit gebied een opvolgingspercentage van 74% werd bereikt, hetgeen aanzienlijk hoger was dan b.v. in "Weert-Stramproij" (55%).

Tabel 9. Mutaties in de A+B-bedrijven in de periode 1965-1970

	Aantal A+B-bedrijven met verandering				
	totaal	voortgezet in groep			opgeheven
		A+B	C	D	
≥ 50 jr. beroepsbeëindiging	19 (3)	14 (2)	-	5 (1)	-
≥ 50 jr. beroepsverandering	1	-	-	-	1
≥ 50 jr. overige oorzaken	2	1	-	1	-
< 50 jr. beroepsverandering	8 (1)	1 (1)	5	-	2
< 50 jr. overige oorzaken	4	1	1	1	1
Totaal	34 (4)	17 (3)	6	7 (1)	4

Tussen haakjes ( ) bedrijven met champignons.

Tegenover de 17 bedrijven die de A+B-groep hebben verlaten zijn er 18 toegetreden. Dit zijn alle bedrijven die geen of weinig cultuurgrond nodig hebben. De exploitanten van deze bedrijven zijn bijna allen jonger dan 50 jaar; de meesten hebben een nieuw bedrijf gesticht, anderen waren reeds geregistreerd. Alle nieuwe A+B-bedrijven te zamen hebben 35 ha cultuurgrond in gebruik, slechts 3 bedrijven zijn groter dan 3 ha.

Tabel 10. Nieuwe A+B-bedrijven naar leeftijd bedrijfshoofd en bedrijfstype

	Totaal	Nieuwe bedr.	Voorheen C-bedr.	
		< 50 jr.	< 50 jr.	≥ 50 jr.
Champignonbedrijven	9	7	-	2
Veredelingsbedrijven	4	2	1	1
Tuinbouwbedrijven.	5	3	2	-
Totaal	18	12	3	3

Behalve wat er in het verleden is gebeurd zijn verder de leeftijdsopbouw en de opvolgingssituatie belangrijke gegevens voor de toekomstige ontwikkeling. In 1970 was ruim twee derde (69%) van de A+B-bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar (1965: 67%), bij de champignonkwekers waren zelfs nog meer jongeren. Van de 56 A+B-bedrijfshoofden die ouder zijn dan 50 jaar hebben er 21 een opvolger, is van 10 de opvolging nog onzeker en hebben er 25 geen opvolger.

Tabel 11. Opvolgingssituatie op A+B-bedrijven in 1970

	Aantal A+B-bedrijven				
		met een bedrijfshoofd ≥ 50 jaar			
	totaal	totaal	met opvolger	opvolging nog onbek.	zonder opvolger
Bedr. met champignons	63	15	6	3	6
Veredelingsbedrijven	40	12	3	4	5
Tuinbouwbedrijven	39	14	7	2	5
Overige bedrijven	41	15	5	1	9
Alle bedrijven	183	56	21	10	25
< 50 sbe.	13	6	1	-	5
50- < 70 sbe	12 (1)	6 (1)	1	-	5 (1)
70- < 100 sbe	41 (11)	18 (4)	6	2 (2)	10 (2)
100- < 140 sbe	58 (23)	9 (2)	3 (1)	3	3 (1)
≥ 140 sbe	59 (28)	17 (8)	10 (5)	5 (1)	2 (2)

Tussen haakjes ( ) bedrijven met champignons.

Dat op een tiental bedrijven de opvolging nog onzeker is komt voornamelijk doordat hier nog jonge kinderen zijn. De mogelijkheid van een opvolger is hier zeker aanwezig gezien ook de bedrijven die of champignonbedrijven zijn of verder bedrijven met een behoorlijke omvang betreffen. Verder is op 25 bedrijven geen opvolger in de eigen familiekring. Afgezien van bedrijven met champignons zijn dit meest bedrijven met een beperkte omvang.

Samenvattend kwam de ontwikkeling in het recente verleden op het volgende neer:

1. het aantal A+B-bedrijven bleef gelijk;
2. door beroepsverandering van het bedrijfshoofd is het aantal bedrijven met 8 verminderd, dit werd weer grotendeels teniet gedaan doordat 6 C-bedrijven zijn toegetreden;
3. door beroepsbeëindiging verdwenen 5 A+B-bedrijven en door andere oorzaken nog 4. Er zijn echter 12 nieuwe bedrijven gesticht;
4. ondanks een onveranderd aantal bedrijven is het totale grondgebruik verminderd. Er zijn althans meer bedrijven zonder grond of met minder dan 3 ha, de groep met 3-10 ha grond is verminderd en alleen het aantal bedrijven ≥ 20 ha is toegenomen;
5. gezien naar de "bedrijfstypen" is het aantal bedrijven met champignons en dat met veredeling toegenomen, bleef het aantal tuinbouwbedrijven vrijwel gelijk en is het aantal overige bedrijven verminderd.

b. Toekomstige ontwikkeling van het aantal A+B-bedrijven zonder champignons

1. Volgens de methode van aangepaste extrapolatie

Het aantal A+B-bedrijven zonder champignons is de laatste jaren per saldo verminderd van 129 tot 120 of wel met 1,4% per jaar. Door mutaties van de bedrijfshoofden (tabel 9) zijn 16 bedrijven uit de A+B-groep verdwenen (4 door beroepsbeëindiging, 8 door beroepsverandering en 4 door andere oorzaken) en door mutaties van de bedrijven 3 (champignonbedrijf geworden). Daartegenover is de A+B-groep aangevuld met 5 nieuw gestichte bedrijven, 4 vroegere C-bedrijven en één voorheen champignonbedrijf (zie tabel 6).

Voor de bepaling van het toekomstig aantal A+B-bedrijven (zonder champignons) gaan we uit van de beroepsbeëindiging en de beroepsverandering van bedrijfshoofden. Voor zover dit aantal bedrijven ook door andere oorzaken zal worden beïnvloed nemen we aan dat dit ongeveer tegen elkaar zal wegvallen, hetgeen min of meer overeenkomt met het jongste verleden 1).

1) Vermindering door andere mutaties in bedrijfsleiding (4) en door mutaties van de bedrijven (3). Toeneming door nieuw gestichte bedrijven (5) en door voorheen C- of champignonbedrijven (5).

Eerst zal de beroepsbeëindiging worden bezien. Momenteel is slechts 34% van de bedrijfshoofden 50 jaar en ouder. In 1970 waren 41 van de 120 bedrijfshoofden 50 jaar of ouder, deze zullen de komende 15 jaar vrijwel allen hun beroep beëindigen. We gaan ervan uit dat op 22 van deze bedrijven een opvolger is, nl. de 15 bedrijven met opvolger en de 7 bedrijven met de opvolging onbekend welke alle grotere bedrijven zijn (≥ 100 sbe; zie tabel 11). Evenals in het verleden zal een aantal opvolgers nog vóór de bedrijfsoverneming de landbouw verlaten en een ander beroep kiezen. De laatste 5 jaren was dit 11% van de potentiële opvolgers. Trekken we deze trend voor de komende 15 jaar door dan kan van de huidige potentiële opvolgers nog ± 18% afvloeien en blijven er van de 22 opvolgers nog 18 over. Hieruit is derhalve te verwachten dat van de 41 bedrijven waarvan het bedrijfshoofd het beroep gaat beëindigen er 18 opvolgers het bedrijf in de A+B-groep zullen voortzetten. Dit komt neer op 44% hetgeen belangrijk minder is dan de laatste jaren toen bijna driekwart van de bij beroepsbeëindiging betrokken bedrijven in de A+B-groep is voortgezet.

Meer nog dan door beroepsbeëindiging is het aantal bedrijven verminderd door beroepsverandering van bedrijfshoofden. De afgelopen jaren zijn 8 A+B-bedrijfshoofden van beroep veranderd (tabel 9). Van hen waren er 7 jonger dan 50 jaar, voor alle bedrijfshoofden < 50 jaar in 1965 (80) komt dit neer op een vermindering van 1,8% per jaar 1). Indien deze beroepsverandering in hetzelfde tempo doorgaat, dus met ca. 2% per jaar, zal het huidige aantal A+B-bedrijfshoofden < 50 jaar hierdoor over 15 jaar verminderd zijn van 79 (1970) tot 59. Wat de huidige bedrijfsomvang betreft lijkt dit niet onwaarschijnlijk. Immers 13 bedrijven van jongere bedrijfshoofden hebben een omvang van minder dan 70 sbe en 9 van 70-90 sbe. Deze bedrijven zullen wanneer zij willen meekomen zeker moeten uitbreiden of zijn anders gedoemd te verdwijnen. Overigens kunnen ook bedrijfshoofden van bedrijven met een grotere produktieomvang van beroep veranderen 2).

Resumerend kan volgens voorgaande veronderstellingen het aantal A+B-bedrijven zonder champignons in de komende 15 jaar verminderen van 120 (1970) tot ± 77 hetgeen een vermindering van ± 3% per jaar zou betekenen. Dit mogelijk toekomstige aantal A+B-bedrijven zonder champignons komt overeen met het huidige aantal bedrijven met 90 of meer sbe (78). Wanneer het aantal A+B-bedrijven in 1985 tot ± 77 zou zijn verminderd kan de gemiddelde bedrijfsgrootte omstreeks 17 à 18 ha bedragen. Hierbij is aangenomen dat het grondgebruik op de bedrijven zonder champignons (1 312 ha in 1970) ook in de toekomst 1 300 à 1 400 ha zal omvatten.

---

1) De vermindering via beroepsverandering, bezien naar alle bedrijfshoofden < 55 jaar, bedroeg 1,4% per jaar.

2) Van de 8 bedrijfshoofden die de laatste jaren van beroep zijn veranderd hadden er 3 een bedrijf met ≥ 100 sbe.

2. Volgens de indeling in "blijvers" en "wijkers"

Een andere benadering van het toekomstige aantal A+B-bedrijven is de, met behulp van streekkenners gemaakte indeling in "blijvers" en "wijkers". Deze indeling overziet een periode van ± 10 jaar, is gemaakt in 1972 en geldt derhalve tot ± 1982. De A+B-bedrijven op deze wijze ingedeeld en tevens onderscheiden naar bedrijfstypen geeft onderstaand staatje.

	Blijvers 1)	Wijkers	Twijfelaars	Totaal
Bedrijven met champignons	50	7	6	63
Veredelingsbedrijven	31	9	-	40
Tuinbouwbedrijven	29	9	1	39
Overige bedrijven	34	7	-	41
Totaal	144	32	7	183

Het is opmerkelijk dat bij elk bedrijfstype ongeveer evenveel "wijkers" voorkomen. Een uitzondering vormen de champignonbedrijven waar meer twijfelaars zijn. Uit bovengenoemde ontwikkeling zou afgeleid kunnen worden dat het aantal bedrijven naar bedrijfstype gezien evenredig zal afnemen. In hoeverre verschuivingen tussen de bedrijfstypen in de toekomst een rol zullen spelen is nauwelijks aan te geven en wordt verderop in deze paragraaf behandeld.

Het toekomstige aantal A+B-bedrijven zonder champignons komt bij doortrekking van de lijn uit het verleden op ± 77 (in ± 1985) en op grond van de indeling in "blijvers" op ± 94 (in ± 1982). Volgens eerstgenoemde indeling wordt een vermindering verwacht van 3% per jaar, de methode van de "blijvers" komt op 2% per jaar. Voor ± 1985 betekent dit 77 dan wel 88 A+B-bedrijven en zal het laatstgenoemde aantal waarschijnlijk het dichtst benaderd worden. De motivering hiervan is dat zelfstandigheid in Kessel hoog staat aangeschreven. Het aantal opvolgers zal dan wellicht ook groter zijn dan werd berekend. Ten einde deze zelfstandigheid te kunnen behouden wordt de bedrijfsvoering betrekkelijk gemakkelijk aangepast aan veranderende omstandigheden. Voorbeelden uit het verleden zijn de opkomst van de champignonteelt en de ontwikkeling van de dierlijke veredeling.

De bedrijven met champignons, waarvoor geen toekomstig aantal is berekend, zijn wel ingedeeld in al of niet blijvers. Van de 63 bedrijven

1) Als blijvers zijn aangemerkt die bedrijven welke op grond van hun omvang, hun groei in het jongste verleden, hun ligging en gebouwensituatie, de kwaliteit van hun ondernemer en/of zijn opvolger, de financiële mogelijkheden en de produktieomstandigheden, zullen blijven voortbestaan. Niet alle bedrijven die als blijvers zijn aangemerkt, hebben een eigen opvolger. Deze bedrijven zijn echter dusdanig van omvang, ligging enz., dat wanneer het huidige bedrijfshoofd ermee ophoudt, er zeker gegadigden voor zullen komen.

worden er 50 gezien als "blijvers", 7 als "wijkers" en 6 als "twijfelaars" aangaande de voortzetting. Overigens is het aantal champignonbedrijven niet van betekenis voor de oppervlaktestructuur van de groep A+B-bedrijven.

c. Ontwikkelingen naar bedrijfstypen

De ontwikkeling in het recente verleden toen het totale aantal A+B-bedrijven gelijk is gebleven, geeft weinig houvast voor het toekomstige aantal bedrijven. Een onzeker punt in deze is het ontstaan van nieuwe champignonbedrijven; een aanzienlijke uitbreiding van het huidige aantal champignonbedrijven wordt momenteel echter niet verwacht (hoofdstuk III, § 3 b). Het is te verwachten dat een aantal bedrijven met thans geen of weinig veredelingsproduktie door specialisatie tot de groep veredelingsbedrijven zal gaan behoren. Of in deze gevallen veel grond zal worden afgestoten is nog de vraag. Het aanhouden van grond zou hier een soort zekerheid kunnen zijn bij een eventuele verslechtering in het klimaat van deze agrarische produkten. Verder kan voor de veredelingsbedrijven het probleem van de mestafvoer een overweging zijn om de grond aan te houden.

De huidige "tuinbouwbedrijven" vormen een minder duidelijke groep. Hierbij zijn 13 bedrijven met glas en 8 bedrijven met ≥ 5 ha fruit. Het aantal bedrijven met glas bleef de laatste jaren gelijk, alleen de oppervlakte (verwarmd) glas is toegenomen. Door de huidige problemen in de fruitteelt is de toekomst hiervan nog erg onzeker. Verder waren er in de groep tuinbouwbedrijven relatief veel opheffingen en onderlinge verschuivingen. Afgezien van de glasbedrijven en mogelijk ook van enkele fruitteeltbedrijven lijkt een vermindering van de tuinbouwbedrijven het meest waarschijnlijk.

De tegenwoordige groep "overige bedrijven" zal zeer waarschijnlijk aanzienlijk kleiner worden. Hier zijn veel bedrijven zonder opvolger terwijl anderzijds een aantal bedrijven door specialisatie tot een ander bedrijfstype zal gaan behoren. Alleen voor een aantal grotere bedrijven (≥ 20 ha) mag verwacht worden dat zij zich zullen blijven toeleggen op de grondgebonden produktie in de vorm van akkerbouw en/of rundveehouderij.

Het is thans de vraag hoe het toekomstig aantal van ± 80 bedrijven zonder champignons over de bedrijfstypen verdeeld kan zijn. Hiervoor hebben we de uitgangspunten voor beroepsbeëindiging en beroepsverandering ook op de bedrijfstypen toegepast. Verder is rekening gehouden met verschuiving van "overige bedrijven" naar "veredelingsbedrijven". Globaal gesteld kan het aantal "veredelingsbedrijven" ongeveer 40 blijven omvatten en kunnen er ± 20 "tuinbouwbedrijven" en ± 20 "overige bedrijven" blijven bestaan.

Voor het toekomstig grondgebruik is een eenvoudige opstelling gemaakt van hetgeen zou kunnen gebeuren. Hierbij is ervan uitgegaan dat het grondgebruik van de groep "overige bedrijven" minstens gelijk zal blijven. De tuinbouwbedrijven zullen, met name voor de fruittelers hieronder beslag blijven leggen op cultuurgrond. De champignon- en veredelingsbedrijven zijn als restpost gehouden met gezamenlijk een zelfde

oppervlakte als in 1970. Bij de "veredelingsbedrijven" bestaat nl. een aanzienlijk deel van de omvang uit grondgebonden produktie. Daarom zou het grondgebruik misschien nog wel kunnen toenemen b.v. met de oppervlakte die de huidige champignonbedrijven hebben. Verder is - ter afronding - rekening gehouden met overgang van cultuurgrond naar de C- en D-groep alsmede onttrekking voor niet-agrarisch gebruik. De onttrekkingen voor niet-agrarisch gebruik zal mogelijk groter zijn dan hier is aangegeven.

Oppervlakte cultuurgrond in ha	1970	1985
"overige bedrijven"	689	700
"tuinbouwbedrijven"	271	200
"veredelingsbedrijven"	352)	535
"champignonbedrijven"	156)	
C- en D-bedrijven	131	130
Totaal	1599	1565

Indien deze verdeling van het grondgebruik voor de toekomst zou gelden kan de gemiddelde oppervlakte van de bedrijven met vrijwel alleen grondgebonden produktie, dus de toekomstige ± 20 "overige bedrijven", ± 35 ha bedragen. Dit zou een verdubbeling van de huidige gemiddelde oppervlakte (17 ha) van deze groep bedrijven betekenen.

Over het mogelijk toekomstige verloop van het aantal C- en D-geregistreerden kan weinig concreets worden gezegd. De laatste jaren is zowel het aantal C- en D-geregistreerden als hun grondgebruik toegenomen. Dit was een andere ontwikkeling dan b.v. in de "Roerstreek" waar het aantal C- en D-geregistreerden gelijk bleef evenals hun gezamenlijk grondgebruik of in "Oude Graaf" waar het aantal in de C-groep iets afnam en in D iets toenam bij een in beide groepen toegenomen grondgebruik.

§ 4. Rechtsvorm, grondgebruik en verkaveling

Volgens de CBS-tellingen van 1966 en 1970 was in de gemeente Kessel ruim de helft (52%) van de cultuurgrond eigendom van de gebruiker, dit kwam overeen met het landbouwgebied (51%). Uit alleen voor 1966 bekende gegevens blijkt dat in Kessel 90% van het pachtland eigendom is van particulieren, hetzij van landbouwers (22%) hetzij van andere particulieren (68%).

In 1970 was op de A+B-bedrijven in het ruilverkavelingsgebied eveneens ruim de helft (53%) van de cultuurgrond eigendom van de gebruiker. Bezien naar oppervlakteklassen valt de groep van 15-20 ha op met relatief veel eigendom (64%) en die ≥ 20 ha met relatief veel pachtland (57%). Slechts 10% van het pachtland wordt van ouders gepacht.

Uit algemene gegevens van 1966 en 1970 blijkt dat de verkavelingstoestand in de gemeente Kessel nog minder gunstig is dan in het land-

bouwgebied. De gemiddelde kavelgrootte is weliswaar gelijk doch in Kessel zijn gemiddeld meer kavels per bedrijf dan in het landbouwgebied (1970 resp. 7,1 en 5,6). Ook de verkaveling op de A+B-bedrijven in het gebied is, met gemiddeld 7,3 kavels per bedrijf van dooreengenomen 1,30 ha groot, nog verre van gunstig. Slechts een derde (32%) van de bedrijven heeft minder dan 5 kavels en 29% zelfs 10 of meer. Van de bedrijven met ≥ 10 ha cultuurgrond heeft bijna de helft (47%) 10 of meer kavels.

Tabel 12. Bedrijfsverkaveling naar bedrijfstype

Bedrijfstype	Bedr. met cult.-grond	Gem. aantal kavels p.bedr.	Gem. kavel-grootte in ha	Aantal bedrijven met ... ha cultuurgrond			
				0,1-<3	3-<10	10-<20	≥20
Bedr. met champ.	31	5,8	0,8	13	15	3	-
Veredelingsbedr.	40	8,1	1,1	5	18	16	1
Tuinbouwbedrijven	39	5,4	1,3	12	17	8	2
Overige bedrijven	41	9,5	1,8	-	7	21	13
Alle A+B-bedr.	151	7,3	1,3	30	57	48	16

HOOFDSTUK III

BEDRIJFSSTRUCTURELE ASPECTEN

§1. Grondgebruik en bedrijfstype

De ontwikkeling van het grondgebruik in de gemeente Kessel ging de laatste decennia in de richting van iets meer grasland en tuinland ten koste van het bouwland. In de periode 1965-1970 zijn de oppervlakten bouwland en grasland nauwelijks veranderd en is de oppervlakte tuinland verminderd.

Ook op de A+B-bedrijven in het ruilverkavelingsgebied is van 1965 tot 1970 het grondgebruik maar weinig veranderd. Het percentage bouwland is iets toegenomen (van 54 tot 56%), het grasland bleef gelijk (29%) en het percentage tuinland is verminderd (van 17 tot 14%). Omtrent de aard van het grondgebruik zowel voor het gehele gebied alsook voor de onderscheiden bedrijfstypen en beroepsgroepen geeft tabel 13 een overzicht.

Tabel 13. Grondgebruikers en grondgebruik 1970

Bedrijfstype, beroepsgroep	Aantal bedr.	Oppervl. in ha	Percentage 1) bouwland	grasland	tuinland
A+B-bedr. met champignons	38	156	(49) 67	(15) 13	(37) 17
≥ 40% veredeling	40	352	(61) 75	(26) 19	(13) 5
≥ 40% tuinbouw	39	271	(36) 33	(13) 16	(51) 51
overige bedrijven	41	689	(58) 53	(36) 44	(5) 3
A+B-totaal	158	1 468	(54) 56	(29) 29	(17) 14
C-totaal	25	74	(35) 49	(13) 28	(52) 22
D-totaal	20	57	(64) 58	(23) 21	(13) 19
Totaal	203	1 599	(54) 56	(28) 29	(18) 14

1) Verschil is braakland. Tussen haakjes ( ) percentage 1965.

Het grondgebruik in de bedrijfstypen vertoont duidelijke verschillen. De bedrijven waar de niet aan de grond gebonden produktie een grote plaats inneemt (champignon- en veredelingsbedrijven) gebruiken hun grond voornamelijk als bouwland. De "tuinbouwbedrijven" hebben uiteraard overwegend tuinland en de "overige bedrijven" hebben naast het bouwland vrijwel alleen grasland. De recente ontwikkeling in het grondgebruik ging bij de champignon- en veredelingsbedrijven duidelijk in de richting van meer bouwland. Bij de "overige bedrijven" nam de betekenis van het grasland iets toe terwijl bij de tuinbouwbedrijven nauwelijks iets veranderde.

De toekomstige ontwikkeling van het grondgebruik zal naar verwachting voor de bedrijven met niet van de grond afhankelijke produktie, verder gaan in de richting van meer bouwland. Bij de groep "overige bedrijven" zal de bouwland-graslandverhouding waarschijnlijk niet verder gaan dan ongeveer gelijke verhoudingen. Een van de overwegingen hierbij is de hoedanigheid van de grond.

§ 2. Bouwlandgebruik, graslandexploitatie en dierlijke veredeling

a. Bouwlandgebruik.

De oppervlakte bouwland in het blok (± 900 ha) is de laatste jaren vrijwel gelijk gebleven ook op de A+B-bedrijven. Met name op de A+B-bedrijven is het bouwplan intensiever geworden doordat het areaal suikerbieten en aardappelen is uitgebreid en de oppervlakte granen is verminderd. Ruim de helft van het bouwland bestond in 1970 uit hakvruchten (o.a. suikerbieten 29%, aardappelen 21%) en 46% werd beteeld met graan. Door de grote plaats die het bouwland in dit gebied inneemt (56% van de cultuurgrond) is ook op vele bedrijven de akkerbouw een produktietak van aanzienlijke omvang. Zo hadden in 1970 25 bedrijven (23 A+B) meer dan 10 ha en 22 bedrijven (21 A+B) 7-10 ha bouwland. Dit waren sterk overwegend of "overige bedrijven" of "veredelingsbedrijven".

b. Graslandexploitatie.

Evenals het bouwland is ook de oppervlakte grasland in het gebied (460 ha) maar weinig veranderd. Op de A+B-bedrijven is het areaal grasland iets verminderd (van 457 tot 427 ha). De ontwikkeling van de rundveehouderij is weergegeven in tabel 14.

Tabel 14. Rundveehouderij in 1965 en 1970

	A+B-bedrijven						C+D-bedr.	
	totaal		3 typen 1)		ov. bedr.			
	'65	'70	'65	'70	'65	'70	'65	'70
Bedr. met: melkvee	78	34	24	8	54	26	6	1
jongvee	69	34	22	10	47	24	3	-
mestvee	51	35	11	12	40	23	4	7
Aantal: melkkoeien	520	473	84	78	436	395	9	1
jongvee	555	544	112	99	443	445	5	-
mestvee	521	504	96	131	425	373	22	62
Aantal melkkoeien: p.bedr.	6,7	13,9	3,5	9,8	8,1	15,2		
p. 100 ha grasl.	114	111	82	72	123	132		
Bedr. met: < 10 melkk.	59	11	24	2	35	9		
10 - < 20 melkk.	17	12	-	6	17	6		
20 - < 35 melkk.	2	11	-	-	2	11		

1) Bedr. met champignons, met ≥ 40% veredeling, met ≥ 40% tuinbouw. In 1970 alleen laatste 2 typen.

Het aantal bedrijven met melkkoeien zowel als met jongvee en mestvee is sterk verminderd. Ook de totale melkveestapel is kleiner geworden, het aantal stuks jongvee en weidemestvee bleef gelijk. Door deze ontwikkeling zijn de eenheden per bedrijf uiteraard ook groter geworden. Bij de A+B-bedrijven is de rundveehouderij in feite alleen van betekenis bij de groep "overige bedrijven". Met name is hier het aantal melkkoeien per bedrijf toegenomen. Alleen bij de "overige bedrijven" zijn eenheden van 20 of meer melkkoeien, 7 eenheden hebben een omvang van 25-35 koeien. Voor de toekomst zal de melkveehouderij naar verwachting nog verder geconcentreerd worden op een aantal "overige bedrijven" (hetzij melkvee-,hetzij gemengde bedrijven) met economisch verantwoorde grotere eenheden melkvee.

c. Dierlijke veredeling.

Wanneer we de champignonteelt buiten beschouwing laten is de dierlijke veredelingsproduktie de grootste produktietak op de A+B-bedrijven. Van het totale aantal sbe (excl. de champignons) bestaat 30% uit dierlijke veredeling. Over het geheel genomen is de veredelingsproduktie in de A+B-groep van 1965 tot 1970 met 44% uitgebreid. De ontwikkeling in deze periode ging in de richting van de varkenshouderij en de kuikenmesterij. Hiertegenover is de legkippenhouderij zowel in omvang als in betekenis verminderd.

Tabel 15. Omvang van de veredelingsproduktie

	Aantal dieren (x 100) op				Aantal sbe	
	A+B-bedrijven		alle bedrijven		A+B-bedrijven	
	1965	1970	1965	1970	1965	1970
Mestvarkens	30	45	33	52	475	721
Fokzeugen	11	15	11	17	1762	2538
Leghennen	248	156	268	158	496	312
Mestkuikens	1136	2581	1796	3009	454	1032
Totaal	-	-	-	-	3205	4610

Tegenover het toegenomen aantal dieren in de veredelingssector (m.u.v. de leghennen) is het aantal bedrijven met deze produktietakken de laatste jaren verminderd waardoor de eenheden per bedrijf vaak aanzienlijk groter werden. Zo is globaal genomen het aantal mestvarkens, fokzeugen en leghennen per bedrijf verdubbeld en het aantal mestkuikens verdrievoudigd.

De varkenshouderij (vooral de fokkerij) is de belangrijkste tak van de veredeling, zowel qua omvang in sbe als qua aantal bedrijven. Het aantal bedrijven met varkens is de laatste jaren verminderd van 113 tot 83 bij een overigens gelijk gebleven totaalaantal A+B-bedrijven.

Tabel 16. Varkenshouderij op A+B-bedrijven

Bedrijven met	Aantal bedrijven		Gemidd. aantal dieren per bedr. mestvarkens		fokzeugen	
	1965	1970	1965	1970	1965	1970
Alleen mestvarkens	38	35	57	108		
Alleen fokzeugen	20	17			13	31
Mestvarkens + fokz.	55	31	14	23	15	33

In de varkenshouderij zijn meer bedrijven met alleen mesterij dan alleen fokkerij. De varkensfokkerij komt veelal voor in combinatie met enige mesterij hoewel de fokkerij dan doorgaans het belangrijkste is 1). Er is dan ook nauwelijks verschil in het gemiddeld aantal fokzeugen tussen bedrijven met alleen fokzeugen en die met ook mestvarkens. De ontwikkeling in de laatste jaren was het meest gericht op de fokkerij. Op bijna de helft van de bedrijven met fokzeugen (22 van de 48) zijn eenheden van 30 of meer en op 14 bedrijven eenheden van 40 of meer (1965 resp. 5 en 3 bedrijven), terwijl ruim de helft (54%) van de fokzeugen wordt gehouden op bedrijven met 40 of meer zeugen (zie bijlage 4). Bij de mesterij zijn nog relatief weinig bedrijven met eenheden van 100 of meer (12 van de 66) en maar 5 bedrijven met eenheden van 200 of meer. De ontwikkeling naar grotere eenheden was in de mesterij derhalve veel minder sterk dan in de fokkerij.

Doordat het aantal bedrijven met leghennen en met name die met kleinere eenheden veel sterker verminderde dan het aantal leghennen is het gemiddeld aantal dieren per bedrijf ruim verdubbeld. In 1970 waren er echter maar 18 bedrijven met 50 of meer leghennen en waren er slechts 4 eenheden van 1 000 of meer.

Het aantal A+B-bedrijven met mestkuikens is nauwelijks veranderd (van 15 tot 12), het aantal mestkuikens is echter sterk toegenomen. Op de helft van de bedrijven zijn eenheden van meer dan 20 000 kuikens en 70% van de mestkuikens wordt gehouden in eenheden van meer dan dertigduizend (bijlage 4).

De veredelingsproduktie wordt steeds meer geconcentreerd op de z.g. "veredelingsbedrijven". In 1970 had deze groep bedrijven bijna driekwart (72%) van de totale veredelingsproduktie op de A+B-bedrijven, in 1965 was dit nog maar 41%. De mestkuikens en leghennen zijn voor zelfs ruim vier-vijfde geconcentreerd op de "veredelingsbedrijven" (zie bijlage 4).

§ 3. Tuinbouw en champignonteelt

a. De tuinbouw.

In 1970 was voor de groep A+B-bedrijven de tuinbouw van vrijwel

1) Hierbij dient nog te worden bedacht dat de waarneming beïnvloed kan zijn door het telcriterium: in 1970 werden ook opfokzeugjes tot 50 kg als mestvarkens geteld.

evenveel betekenis als de dierlijke veredeling. Van het totale aantal sbe (exclusief de champignons) bestond 30% uit tuinbouwproduktie (30% was dierlijke veredeling). Over een aantal andere gegevens omtrent de tuinbouw geeft tabel 17 enige informatie.

Tabel 17. Tuinbouw in 1965 en 1970

	A+B-bedrijven						C+D-bedr.	
	totaal		tuinb.bedr.		3 typen 1)			
	'65	'70	'65	'70	'65	'70	'65 2)	'70
Aant. bedr. met tuinbouw	130	98	41	39	89	59	22	28
Opp. tuinland in ha	250	205	124	138	126	66	21	27
Aant. bedr. met glastuinb.	14	14	13	13	1	1	-	2
Opp. glas in ha	2,71	3,58	2,51	3,38	0,20	0,20	-	0,35
Aant. bedr. met asperges	77	66	23	23	54	43	9	10
Opp. asperges in ha: totaal	86	64	21	20	65	44	10	12
w.v. ≥ 3 jaar	60	51	17	16	43	35	8	9
Aant. bedr. met alleen asperges 3)	20	25	1	-	19	25	7	7
Opp. pit- en steenvr. in ha	77	80	57	76	20	4	2	8
Aant. bedr. met ≥ 5 ha fruit	6	8	6	8	-	-	-	-
Opp. fruit van deze bedr.	54	75	54	75	-	-	-	-

1) Champignonbedr. + veredelingsbedr. + overige bedr.
2) Exclusief 5 ha op S-bedrijven (meest boomkwekerijgewassen).
3) Als tuinbouwgewas.

De laatste jaren is het aantal A+B-bedrijven met tuinbouwgewassen verminderd. Ook het areaal tuinbouwgewassen werd kleiner voornamelijk door minder asperges, aardbeien en "overige groenten". De tuinbouw is althans meer dan voorheen geconcentreerd op de z.g. "tuinbouwbedrijven". Het aantal bedrijven met tuinbouw onder glas bleef gelijk, de oppervlakte glas - meest niet verwarmd - is hoewel iets uitgebreid van beperkte omvang. De fruitteelt is thans vrijwel geheel geconcentreerd op een 8-tal bedrijven met 5 ha of meer fruit.

De tuinbouwgewassen bestaan voornamelijk uit pit- en steenvruchten (40%; meest appels) en asperges (32%), de rest zijn andere groenten (27%). Sinds 1965 is de betekenis van de fruitteelt (31% toegenomen en die van de asperges (35%) en de overige groenten (33%) afgenomen.

De verminderde betekenis van de aspergeteelt betreft meer nog de inkrimping van het areaal dan de vermindering van het aantal bedrijven. Hierdoor is de gemiddelde oppervlakte asperges per bedrijf verminderd (van 1,12 tot 0,97 ha). Een andere indicatie voor de teruggang van de aspergeteelt is de vermindering van nieuwe aanplant. Zo was in 1965 nog 30% van het areaal asperges jonger dan 3 jaar, in 1970 was dit nog maar 20% hetgeen een duidelijke veroudering van de aanplant inhoudt. Verder zij nog opgemerkt dat de asperges vooral een gewas zijn voor niet-tuin-

bouwbedrijven terwijl het alleen deze bedrijven zijn waar de aspergeteelt is verminderd. Voorts bestaat voor een aanzienlijk aantal van deze bedrijven het areaal tuinbouwgewassen alleen uit asperges.

b. De champignonteelt.

De champignonteelt heeft in de afgelopen 10 jaar een explosieve ontwikkeling doorgemaakt. Zo is b.v. in de periode 1964-1970 de produktie van champignons in Nederland verdrievoudigd (van ± 9 tot ± 28 miljoen kg). Daarbij was de kg-prijs in 1970 beduidend hoger dan in de jaren daarvoor en zelfs ook hoger dan in 1960. Globaal genomen is ruim de helft van de Nederlandse champignonproduktie afkomstig uit Limburg.

De champignonteelt heeft technisch en economisch gezien veel gemeen met de verwarmde glasteelten. Beide produktierichtingen zijn weinig grondgebonden. Gezien dit laatste komt de champignonteelt ook veel overeen met de dierlijke veredelingsproduktie, beide hebben afgezien van grond voor opstallen in feite geen cultuurgrond nodig. Evenals de verwarmde glasteelten is de champignoncultuur erg arbeidsintensief. Zo heeft een champignonbedrijf van 3 cellen à 180 m2 teeltoppervlakte bij 4 teelten per jaar 5 400 arbeidsuren nodig. Op een dergelijk bedrijf is een vaste bezetting van één man noodzakelijk, voor de rest helpen gezinsleden mee of moeten losse arbeidskrachten worden aangetrokken met name voor de oogstperioden. Wat betreft de kostenstructuur van de champignonteelt vergeleken met enkele andere bedrijfstakken geeft de volgende tabel een indruk.

Tabel 18. Kostenstructuur en vermogensbehoefte van enkele bedrijfstypen 1)

	Volle-gronds-groente-bedr.	On-verw. glas-bedr.	Verw. glas-bedr.	Cham-pignon-bedrijf	Var-kens-mes-terij
Arbeidskosten	53	40	28	28	7
Rente- en afschrijvingskosten	21	20	20	10	4
Materiaalkosten	16	18	30	35	85
Overige kosten	10	14	14	18	4
Totale kosten	100	100	100	100	100
Investering per arbeidskracht	60 000	120 000	180 000	70 000	300 000

1) Ontleend aan: "De champignonteelt, bedrijfseconomisch gezien" door Ir. D. Meijaard, in Bedrijfsontwikkeling editie Tuinbouw, jan. 1971.

Het per arbeidskracht te investeren bedrag is bij de champignonteelt aanmerkelijk lager dan bij de overige niet aan de grond gebonden produktierichtingen. Deze geringere vermogensbehoefte - in 1960 f 50 000,- per bedrijf - en de vrij gemakkelijk te verwerven erkenningseisen, hadden

tot gevolg dat ook weinig kapitaalkrachtige personen een champignonbedrijf konden stichten.

De ontwikkeling van de huidige champignoncultuur, aarzelend gestart in de vijftiger jaren, dateert in feite uit het begin van de jaren zestig toen vele kleine land- en tuinbouwbedrijven met champignonteelt zijn begonnen. Aanvankelijk was dit als nevenberoep, thans is deze cultuur op verreweg de meeste bedrijven hoofdberoep geworden.

In Limburg waren in 1964 ongeveer 400 champignonkwekers en in 1971 ongeveer 560. Ook in Kessel was het merendeel van de huidige champignonbedrijven reeds in 1965 aanwezig. De gemeente Kessel is na Horst de grootste concentratie van champignonteelt in Limburg. Gezien de grootte van de gemeente zowel qua oppervlakte als qua aantal agrariërs zijn er in Kessel naar verhouding zelfs meer champignonkwekers dan in Horst.

Aangezien de bedrijven met champignons in het voorgaande als apart "bedrijfstype" in de A+B-groep zijn behandeld is hiervan reeds het een en ander bekend. Zo weten we dat het aantal A+B-bedrijven met champignons is toegenomen van 53 tot 63. Daarnaast waren er in 1965 nog 3 C-bedrijven met champignons en in 1970 nog één. Op ruim een derde van de A+B-bedrijven (63 van de 183) worden champignons geteeld, deze bedrijven hebben echter slechts 11% (156 ha) van de cultuurgrond in de A+B-groep in gebruik. Verreweg de meeste bedrijven hebben geen of weinig cultuurgrond of dierlijke veredelingsproduktie. In tabel 19 (zie blz. 29) is een aantal gegevens over de champignonteelt weergegeven waarbij ook de mate van specialisatie uitgangspunt is. Uit deze tabel blijkt dat de laatste jaren naast de toeneming van het aantal kwekers ook een verdere specialisatie heeft plaatsgehad. Het aantal geheel of bijna geheel gespecialiseerde bedrijven is toegenomen evenals de gemiddelde teeltoppervlakte per bedrijf en het aantal bedrijven met een grotere teeltoppervlakte. Voor een gespecialiseerd bedrijf dient de bedrijfsomvang minimaal ± 500 m2 teeltoppervlakte te zijn om een voldoend arbeidsinkomen te kunnen halen. Momenteel heeft bijna twee derde van de bedrijven een teeltoppervlakte van 500 m2 of meer, dit zijn meest gespecialiseerde of weinig gemengde bedrijven. De meeste bedrijven (54%) hebben niet meer dan 3 cellen, gezien de arbeidsverdeling is dit nog niet optimaal.

De gespecialiseerde champignonbedrijven vertonen qua bedrijfsomvang en bedrijfsopzet het gunstigste beeld. Hier zijn relatief veel jonge bedrijfshoofden. Van de andere bedrijven kan gezegd worden dat naarmate de andere agrarische produktie groter is, de champignonteelt minder omvangrijk is. Een uitzondering vormen de grootste gemengde bedrijven hetgeen waarschijnlijk mede is toe te schrijven aan het geringe aantal.

Het ligt in de lijn der verwachtingen dat na de explosieve groei van de laatste jaren een meer rustige groeiperiode zal aanbreken. Het ontstaan van nieuwe bedrijven is hierbij wel een zeer onzekere factor, hoewel een aanzienlijke uitbreiding van het aantal niet waarschijnlijk is. Meer waarschijnlijk is schaalvergroting van bestaande bedrijven en intensivering van de produktie (meer kg per m2). Zo wordt met name bij een uitbreiding van b.v. 3 naar 6 cellen al direct een betere arbeidsverdeling bereikt. Bovendien wordt door de dan nodige vaste arbeidskracht - naast

Tabel 19. Enkele gegevens over de champignonteelt.

	A+B-bedrijven met champignons										C-bedrijven met champignons	
	totaal		met alleen champ.		en andere agrarische produktie ter grootte van ..... sbe							
					1 - <30		30 - <60		60 - <130			
	'65	'70	'65	'70	'65	'70		'70	'65	'70	'65	'70
1. Aantal bedrijven	53	63	14	25	16	20	5	13	18	5	3	1
2. Gem. teeltoppervlakte per bedrijf in m2	504	610	533	697	577	589	474	483	425	588	395	130
3. Gem. aantal cellen per bedrijf		3,8		4,4		3,7		2,8		4,0		1,0
4. Aantal bedr. met een teeltopp. van: < 400 m2	18	10	5	3	3	4	1	2	9	1	1	1
400 - < 500 m2	11	14	3	4	3	4	2	5	3	1	-	-
500 - < 600 m2	14	17	4	9	5	5	1	3	4	-	2	-
600 - < 1000 m2	8	17	1	5	4	6	1	3	2	3	-	-
1000 - < 1900 m2	2	5	1	4	1	1	-	-	-	-	-	-
5. Aantal bedrijven met: 2 en 3 cellen		34		10		11		11		2		
4 cellen		17		9		5		2		1		
5 cellen		6		1		3		-		2		
6 t/m 10 cellen		6		5		1		-		-		
6. Toekomst bedrijf: blijver		50		19		16		11		4		-
twijfelaar of wijker		13		6		4		2		1		1
7. Geboortejaar bedrijfshoofd: vóór 1920		14		2		5		6		1		-
1920 - 1930		16		1		6		7		2		1
1930 - 1940		20		11		8		-		1		-
1940 of later		13		11		1		-		1		-

Ad 2 en 4: voor 1965 te lezen 1967 en voor 1970 half 1971.

Ad 3, 5 en 6: 1970 is 1971.

de ondernemer - het bedrijf van 6 cellen sociaal gezien minder kwetsbaar. Algemeen gezien is de verdere uitbreiding van de champignonteelt o.m. afhankelijk van de marktsituatie in binnen- en buitenland, de capaciteit en de leeftijd van de ondernemer alsmede van de arbeidsvoorziening. Zoals reeds gezegd is de champignonteelt een niet grondgebonden produktietak die steeds meer geconcentreerd wordt op gespecialiseerde bedrijven. Planologie en hinderwet vormen nog geen knelpunten voor deze cultuur. Aangezien voor een champignonbedrijf - incl. woning - niet meer dan 0,5 ha grond wenselijk is zijn van deze zijde nauwelijks aanspraken op grond te verwachten. Het is dan ook niet te verwachten dat een eventuele ruilverkaveling van veel invloed zal zijn op de champignoncultuur, het omgekeerde kan eerder waar zijn wat betreft het verkrijgen van grond. De champignonbedrijven hebben echter slechts een beperkte oppervlakte cultuurgrond (156 ha in 1970).

§ 4. De produktieomvang

De totale agrarische produktie op de A+B-bedrijven is de laatste vijf jaar met 17% (3,25% per jaar) toegenomen van ruim 20 000 tot bijna 24 000 sbe. Deze toeneming was het gevolg van een uitbreiding van de dierlijke veredelingsproduktie en de champignonteelt (beide met 44%). De grondgebonden produktie is in totaal vrijwel gelijk gebleven; de vermindering met bijna 100 ha cultuurgrond is gecompenseerd door intensivering van het grondgebruik.
(Tabel 20, zie blz. 33)

In de totale agrarische produktie is de champignonteelt de grootste bedrijfstak (36%), komt de dierlijke veredeling en de tuinbouw op de tweede plaats (19%) gevolgd door de akkerbouw (16%) en de rundveehouderij (10%). Verder kon de laatste jaren een verdere specialisatie in de bedrijfstypen worden waargenomen: het aandeel van de champignons op de champignonbedrijven is groter geworden evenals het aandeel van de veredeling op de veredelingsbedrijven.

Door de uitbreiding van de totale produktie is, bij een gelijk gebleven aantal bedrijven, de gemiddelde produktieomvang per bedrijf toegenomen en wel van 112 tot 130 sbe of wel met 16%. In dit opzicht zijn er grote verschillen tussen de bedrijfstypen. De gemiddelde bedrijfsomvang is het meest toegenomen op de veredelingsbedrijven (40%), terwijl de bedrijven met grondgebonden produktie rond het gemiddelde liggen ($\pm$ 16%). De gemiddelde omvang van de bedrijven met champignons, die in beide jaren verreweg het grootste was, is in feite niet veranderd.
(Tabel 21, zie blz. 34)

De produktieomvang verschilt van bedrijf tot bedrijf. Er zijn in oppervlakte kleine bedrijven met veel en grotere bedrijven met weinig sbe. Naar huidige maatstaven beoordeeld biedt een aantal van 90 à 100 sbe voldoende werkgelegenheid voor 1 man. In 1970 had bijna twee derde (63%) van de A+B-bedrijven een omvang van 100 of meer sbe, in 1965 was dit ruim de helft (53%). Veel bedrijven met $\geq$ 100 sbe zijn er bij de bedrijven met champignons (81%) en bij de veredelingsbedrijven (73%)

Tabel 20. Produktieomvang naar bedrijfstak en bedrijfstype van A+B-bedrijven (in procenten)

	Alle bedrijven		Bedr. met champignons		Veredelings-bedrijven		Tuinbouw-bedrijven		Overige bedrijven	
	1965	1970	1965	1970	1965	1970	1965	1970	1965	1970
Akkerbouw	18	16	5	5	21	24	11	10	39	36
Rundveehouderij	13	10	2	0	8	6	4	4	33	40
Tuinbouw	24	19	13	5	15	6	76	80	11	7
Dierlijke veredeling	16	19	6	3	56	64	9	6	17	17
Champignons	29	36	74	87	-	-	-	-	-	-
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Aantal sbe	20 378	23 846	7 895	9 684	2 323	5 181	3 813	4 267	6 347	4 713

Tabel 21. Produktieomvang per bedrijf en per arbeidskracht op A+B-bedrijven

	Aantal sbe per				Aantal bedrijven			
			vaste man.		met . . . . sbe			
	bedrijf		arb. kracht		< 100		≥ 100	
	1965	1970	1965	1970	1965	1970	1965	1970
Bedr.met champignons	149	154	.1)	.1)	12	12	41	51
Veredelingsbedrijven	93	130	75	108	14	11	11	29
Tuinbouwbedrijven	93	109	60	76	27	25	14	14
Overige bedrijven	101	115	72	91	32	18	31	23
Alle bedrijven	112	130	68)2)	(91)2)	85	66	97	117

1) Gegevens over arbeidskrachten zijn onvolledig.
2) Exclusief bedrijven met champignons.

alsook bij bedrijven ≥ 15 ha (97%).

Afgaande op de ontwikkelingen in het jongste verleden is te verwachten dat de toekomstige vergroting van de bedrijfsomvang op met name de "veredelingsbedrijven" vooral zal gaan naar nog grotere eenheden. Of de cultuurgrond zal worden afgestoten is moeilijk te zeggen, wel mag een vrij extensief grondgebruik worden verwacht. De "tuinbouw-" en de "overige bedrijven" zullen meer gaan in de richting van intensivering van het grondgebruik en oppervlaktevergroting, terwijl met name op de "tuinbouwbedrijven" de veredelingsproduktie mogelijk verder in betekenis kan toenemen waardoor een aantal tot de "veredelingsbedrijven" zal gaan behoren.

Met het oog op de toekomstige produktieomvang is in bijlage 5 schematisch opgezet hoe de produktieomvang in de afgelopen jaren was samengesteld. Voor ± 1985 is een soortgelijke opstelling gemaakt. Hierbij is ervan uitgegaan dat dan vrijwel alle cultuurgrond in gebruik zal zijn bij bedrijven zonder champignons. Ook nagenoeg alle dierlijke veredelingsproduktie zal op deze bedrijven voorkomen. Het areaal tuinland, m.u.v. de fruitteelt en glastuinbouw, zal naar verwachting verminderen. Voor de bouwland- en graslandexploitatie is slechts een beperkte intensivering te verwachten. Op grond van deze veronderstellingen zal de grondgebonden produktie maar weinig toenemen. Evenals in het verleden zal de groei van de totale produktieomvang vrijwel alleen afhankelijk zijn van uitbreiding van de dierlijke veredelingsproduktie.

De afgelopen vijf jaar is de totale produktieomvang op de niet-champignonbedrijven met 2,5% per jaar toegenomen. Voorshands uitgaande van een zelfde groei in de toekomst zou de dierlijke veredelingsproduktie de komende 15 jaar in totaal met ± 114% moeten toenemen. Gezien de toeneming van 58% in de afgelopen vijf jaar zou deze veronderstelling tot de mogelijkheden kunnen behoren.

Een andere veronderstelling is dat de veredelingsproduktie minder

sterk zal groeien dan de laatste jaren. Zou deze groei de komende 15 jaar b.v. niet groter zijn dan in het jongste verleden, dus in totaal met ± 60%, dan betekent dit een toeneming van de produktieomvang van de niet-champignonbedrijven met 1,5% per jaar.

§ 5. Arbeidsbezetting en arbeidsproduktiviteit

a. De arbeidsbezetting

Aangezien voor de champignonteelt als zodanig geen arbeidskrachten bekend zijn zal in deze paragraaf alleen worden uitgegaan van de bedrijven zonder champignons. Dit aantal A+B-bedrijven is van 1965 tot 1970 met 7% verminderd, het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten echter met bijna 15%. Hierdoor is het aantal arbeidskrachten per bedrijf nog enigszins afgenomen en wel van 1,42 tot 1,30. De vaste arbeidsbezetting bestaat bijna alleen uit bedrijfshoofden en zoons.

Tabel 22. Vaste mannelijke arbeidskrachten (A+B-bedr. zonder champignons

	1965		1970		Index aantal
	aant.	perc.	aant.	perc.	(1965 = 100)
Bedrijfshoofden	131	72	126	80	96
Meewerkende zoons	30	16	23	15	77
Ov. gezinsleden	13	7	2	2	15
Vreemden	9	5	5	3	56
Totaal	183	100	156	100	85

In de vaste arbeidsbezetting op de bedrijven nemen de bedrijfshoofden een steeds grotere plaats in. Evenals elders in Limburg ("Roerstreek") bestaat vier vijfde van de vaste arbeidsbezetting uit bedrijfshoofden. Het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten per bedrijf is de laatste jaren vooral verminderd op de "tuinbouwbedrijven" en de "overige bedrijven" en kwam hierdoor in 1970 op resp. 1,44 en 1,27 man per bedrijf. De "veredelingsbedrijven" hebben met 1,2 man per bedrijf echter de laagste arbeidsbezetting.

De vaste mannelijke arbeidsbezetting op de bedrijven zonder champignons is de laatste jaren met 3% per jaar verminderd. Een zelfde vermindering in de toekomst - wat gezien de te verwachten vermindering van het aantal bedrijven met 3% per jaar wel mogelijk is - zou betekenen dat het aantal vaste arbeidskrachten op deze bedrijven tot ± 100 zal teruglopen. In 1985 kunnen dan naast de te verwachten ± 77 bedrijfshoofden nog ruim 20 zoons en andere vaste arbeidskrachten op de bedrijven zonder champignons werkzaam zijn. Een vermindering met 3,5% per jaar zou uitkomen op ± 92 vaste arbeidskrachten, dit behoort ook tot de mogelijkheden.

b. De arbeidsproduktiviteit

De arbeidsproduktiviteit op de bedrijven zonder champignons, gemeten en uitgedrukt in aantal sbe per vaste man, is toegenomen van 68 tot 91 sbe, dit is met 34% of wel met ongeveer 5,5% per jaar (zie tabel 21). Deze toeneming van de arbeidsproduktiviteit was enerzijds het gevolg van een uitbreiding van de produktie, anderzijds van de vermindering van het aantal arbeidskrachten. Deze factoren hebben resp. ± 2,5% en ± 3% per jaar aan de arbeidsproduktiviteit bijgedragen 1). Bezien naar de drie bedrijfstypen waarop dit betrekking heeft is de arbeidsproduktiviteit het hoogst op de "veredelingsbedrijven" (108 sbe per man). De "tuinbouwbedrijven" vertonen het minst gunstige beeld (76 sbe) terwijl de "overige bedrijven" met 91 sbe een middenpositie innemen.

Uitgaande van de veronderstellingen omtrent toekomstige produktieomvang en arbeidsbezetting is de te verwachten arbeidsproduktiviteit eenvoudig te bepalen. Hiervoor zijn twee mogelijkheden gegeven welke de bedrijven zonder champignons betreffen:

Vermindering arbeidskrachten/jaar	3,5%	3,0%
produktiestijging/jaar	1,5%	2,5%
toeneming sbe per man/jaar	5,0%	5,5%
1985: aantal sbe totaal	± 17 500	± 20 000
aantal arbeidskrachten	± 92	± 100
aantal sbe per man	± 190	± 200

Een toeneming van de produktieomvang met 5% per jaar voor de toekomst is niet hoog te noemen. Mogelijk kan deze groter zijn. Mogelijkheden hiertoe bieden of een sterkere toeneming van de produktieomvang of een grotere vermindering van het aantal arbeidskrachten.

1) Voor Nederland zijn deze cijfers: stijging arbeidsproduktiviteit 5,5% per jaar waarvan toeneming produktie 1,5% en vermindering arbeidskrachten 4% per jaar, voor de "Roerstreek" was dit resp. ± 3% en 3,5% per jaar (totaal 6,5%).

SAMENVATTING

1. De ruilverkaveling "Kessel" ligt tussen Venlo en Roermond op de westelijke Maasoever en omvat de gehele gemeente Kessel en een beperkt gedeelte van de gemeente Maasbree. De bodem bestaat overwegend uit hooggelegen rivierklei- en zandgronden.
De grens van het gebied is overwegend een natuurlijke afbakening, gevormd door de Maas, het Afwateringskanaal en een bosgebied. Het gebied grenst tevens aan twee andere ruilverkavelingen.

2. Het aantal inwoners van de gemeente Kessel groeide tot nu toe vrijwel alleen door de natuurlijke aanwas. Door de belangstelling van stedelingen om in een dorp te gaan wonen krijgt Kessel echter ook een bescheiden functie als forensenplaats.

3. Doordat in de agrarische sector een sterke uitbreiding van de produktieomvang (champignonteelt, dierlijke veredeling) heeft plaatsgehad mag worden aangenomen dat het aantal agrarische arbeidsplaatsen de laatste 10 jaar vrijwel gelijk is gebleven. De relatieve betekenis van de agrarische sector is echter verminderd doordat de totale beroepsbevolking is toegenomen. Door deze uitbreiding van de beroepsbevolking is, door de beperkte niet-agrarische werkgelegenheid in de gemeente, ook het forensisme toegenomen.

4. Ten aanzien van de industriële en andere niet-agrarische werkgelegenheid buiten de gemeente zijn er vele mogelijkheden op niet te grote afstand. Dit betreft o.a. Panningen, Blerick, Venlo, Reuver en Roermond.

5. Wat betreft de ruimtelijke ontwikkeling zal de uitbreiding van het dorp Kessel binnen de huidige exclave blijven en is voor Kesseleik een beperkte uitbreiding ter afronding van de kern te verwachten. Verder kan het gebied geconfronteerd worden met aanleg van wegen zeker in oost-west en mogelijk in noord-zuid-richting.

6. De grondgebruikers, die in het ruilverkavelingsgebied wonen, exploiteren 1 600 ha grond, hiervan is 92% in gebruik bij A+B-bedrijven. Bijna een kwart (23%) van de 237 geregistreerden behoort tot de C- en D-groep. Het aantal C- en D-bedrijven is de laatste jaren enigszins uitgebreid evenals hun aandeel in het totale grondgebruik.

7. In de periode 1965-1970 waren er in de A+B-groep zowel uittredingen als toetredingen van bedrijven, doch per saldo bleef het totale aantal gelijk. Tegenover de 17 bedrijven die uit de A+B-groep zijn gegaan zijn er 18 toegetreden. Deze laatsten zijn allen bedrijven die geen of weinig cultuurgrond behoeven. De exploitanten van deze bedrijven zijn bijna allen jonger dan 50 jaar, de meeste hebben een

nieuw bedrijf gesticht, andere waren reeds geregistreerd.

8. Hoewel de A+B-geregistreerden allen een agrarisch hoofdberoep hebben, vertoont de agrarische produktie van hun bedrijven een grote mate van verscheidenheid. Daarom zijn de A+B-bedrijven ingedeeld in "bedrijfstypen", nl. bedrijven met champignons, met ≥ 40% van de sbe voor veredeling, met ≥ 40% van de sbe voor tuinbouw en een groep overige bedrijven. De bedrijven met champignons omvatten ruim een derde van de A+B-bedrijven, de andere typen elk ruim een vijfde (totaal 65%). Ten opzichte van 1965 is het aantal champignonen veredelingsbedrijven toegenomen, bleef het aantal tuinbouwbedrijven gelijk en is het aantal "overige bedrijven" verminderd.

9. De genoemde ontwikkeling naar een minder of niet van de grond afhankelijke agrarische produktie was van invloed op de oppervlaktestructuur van de A+B-bedrijven. Het aantal bedrijven zonder grond of met minder dan 3 ha is toegenomen, terwijl het aantal met 3-10 ha is verminderd, het aantal grotere bedrijven bleef vrijwel gelijk.
De totale oppervlakte cultuurgrond in de A+B-groep is met ruim 100 ha verminderd.

10. In 1970 was op de A+B-bedrijven ruim de helft (53%) van de cultuurgrond in eigendom van de gebruiker. Er is weinig pacht van ouders (10%). Volgens vroegere gegevens (1966) is bijna al het pachtland eigendom van particulieren.
De A+B-bedrijven hadden in 1970 gemiddeld 7,3 kavels met een gemiddelde grootte van 1,30 ha. De verkavelingstoestand in de gemeente Kessel is door gemiddeld meer kavels per bedrijf minder gunstig dan in het landbouwgebied.

11. Het grondgebruik op de A+B-bedrijven is van 1965 tot 1970 slechts weinig veranderd. Het percentage bouwland is iets toegenomen (tot 56%), het grasland bleef gelijk (29%) en het tuinland is verminderd (tot 14%). In geen enkele vorm van grondgebruik is een duidelijke ontwikkeling waar te nemen. De bedrijven waar de niet aan de grond gebonden produktie een grote plaats inneemt gebruiken hun grond in toenemende mate voornamelijk als bouwland.

12. De oppervlakte bouwland is de laatste jaren vrijwel gelijk gebleven. Het bouwplan is intensiever geworden, voornamelijk door meer suikerbieten. Ruim de helft van het bouwland wordt beteeld met hakvruchten.
Ook de oppervlakte grasland is weinig veranderd. Doordat het aantal bedrijven met rundvee veel sterker is verminderd dan het aantal stuks rundvee zijn de eenheden per bedrijf groter geworden. De rundveehouderij is in feite alleen van betekenis bij de groep "overige bedrijven", alleen hier zijn eenheden van b.v. 20 of meer melkkoeien.

13. De ontwikkeling van de dierlijke veredelingsproduktie ging in de richting van de varkenshouderij (vooral fokkerij) en de kuikenmesterij. In deze produktietakken zijn door de aanzienlijke uitbreidingen van het aantal dieren en de vermindering van het aantal bedrijven de eenheden per bedrijf sterk vergroot. De laatste jaren werd de veredelingsproduktie steeds meer geconcentreerd in de groep "veredelingsbedrijven".

14. De laatste jaren is het aantal bedrijven met tuinbouw verminderd evenals het areaal tuinbouwgewassen. De tuinbouw werd meer geconcentreerd op de z.g. tuinbouwbedrijven. De voornaamste teelten zijn fruit en asperges, hiervan is het areaal asperges verminderd. De aspergeteelt is meest een gewas van niet-tuinbouwbedrijven, de fruitteelt blijft vrijwel beperkt tot een aantal grotere fruitbedrijven. Het areaal glas is uitgebreid van 2,71 tot 3,58 ha.

15. Op ruim een derde van de A+B-bedrijven worden champignons geteeld. Het aantal A+B-bedrijven met champignons is de laatste jaren toegenomen van 53 tot 63. Verreweg de meeste champignonbedrijven hebben geen of weinig cultuurgrond of andere agrarische produktie. De afgelopen jaren was er een verdere intensivering in de champignonteelt; het aantal geheel of bijna geheel gespecialiseerde bedrijven is toegenomen evenals de gemiddelde teeltoppervlakte per bedrijf en het aantal bedrijven met een grotere teeltoppervlakte. De gespecialiseerde bedrijven hebben doorgaans de grootste omvang; dit zijn merendeels jongere bedrijfshoofden.

16. De totale agrarische produktie van alle A+B-bedrijven is de laatste vijf jaar met 17% (3,25% per jaar) toegenomen. Dit was het gevolg van een uitbreiding van de champignonteelt en de dierlijke veredelingsproduktie.
In de totale produktie is de champignonteelt de grootste bedrijfstak (36%), dan volgen dierlijke veredeling en tuinbouw (beide 19%), daarna akkerbouw (16%) en rundveehouderij (10%). De gemiddelde bedrijfsomvang was 130 sbe in 1970, de champignon- en veredelingsbedrijven waren gemiddeld verreweg het grootst.

17. De vaste mannelijke arbeidsbezetting op de A+B-bedrijven zonder champignons is van 1965 tot 1970 meer afgenomen dan het aantal bedrijven, derhalve is de vaste bezetting per bedrijf verminderd (van 1,4 tot 1,3). Deze vaste bezetting bestaat voor vier vijfde uit bedrijfshoofden en voor 15% uit zoons. De arbeidsproduktiviteit is de laatste vijf jaar toegenomen van 68 tot 91 sbe per vaste mannelijke arbeidskracht.

SLOTBESCHOUWING

Voor het gebied van de ruilverkaveling "Kessel" zal de toekomstige uitbreiding van het aantal inwoners voornamelijk beperkt blijven tot het in de exclave gelegen dorp Kessel. Momenteel is het voorlopig bestemmingsplan gebaseerd op een aantal inwoners in de gemeente Kessel van ± 4 000 in 1975 en ± 5 000 in 1980. De huidige en de te verwachten werkgelegenheid in de gemeente is echter ontoereikend voor een dergelijke bevolking. Evenwel zijn er op vrij beperkte afstanden voldoende mogelijkheden voor industriële en andere niet-agrarische werkgelegenheid.

Het gebied "Kessel" vormt in het streekplan een agrarisch gebied. De toekomstige aanspraken op cultuurgrond voor de woningbouw zullen zeer waarschijnlijk beperkt blijven tot de afronding van de kern Kesseleik. De meest ingrijpende verandering zal voor dit gebied bestaan uit de mogelijke aanleg van wegen. In het ontwerp-Streekplan wordt zowel een noord-zuid verbinding (rijksweg 73) als een oost-west tracé (Midden Peelweg) genoemd. Momenteel is de oost-west verbinding in uitvoering.

De bodem in het ruilverkavelingsgebied bestaat overwegend uit hoger gelegen zandige rivierklei- en zandgronden. Uit hoofde hiervan zijn of althans waren er zekere beperkingen ten aanzien van het bodemgebruik dat thans overwegend uit bouwland en tuinland bestaat. De agrarische produktie in het gebied vertoont een grote verscheidenheid. Vooral de niet aan de grond gebonden produktie in de vorm van champignonteelt en dierlijke veredeling neemt een grote plaats in. Voor de toekomst is te verwachten dat een verdere specialisatie in deze produktietakken zal plaatsvinden.

Betreffende de champignonteelt is de toekomstige vestiging van nieuwe bedrijven de meest onzekere, hoewel niet te verwaarlozen factor. Momenteel wordt echter een aanzienlijke uitbreiding van het aantal champignonbedrijven niet waarschijnlijk geacht. Meer waarschijnlijk is schaalvergroting van bestaande bedrijven (van b.v. 3 naar 6 of meer cellen) en intensivering van de produktie (meer kg per m2). Belangrijke factoren voor de uitbreiding van de champignoncultuur zijn o.m. de marktsituatie en de arbeidsvoorziening. Op het punt van de marktsituatie wordt thans een toenemende concurrentie verwacht met name uit Oost-Azië.

Doordat de champignonteelt niet aan de grond gebonden is kan men zich afvragen welke betekenis een dergelijke produktietak in een ruilverkavelingsgebied heeft. Momenteel is voor een champignonbedrijf - inclusief woning - niet meer dan 0,5 ha grond gewenst. Zelfs voor een eventueel aanzienlijk aantal nieuwe champignonbedrijven zou derhalve nog maar relatief weinig cultuurgrond benodigd zijn. Voorts is van de huidige champignonbedrijven ook geen aanzienlijke oppervlakte grond voor vergroting van andere bedrijven te verwachten. Deze bedrijven hadden in 1970 slechts ruim 150 ha grond in gebruik waarvan dan bovendien nog maar een gedeelte als vrijkomend mag worden verwacht.

Wat betreft het aantal A+B-bedrijven zonder champignons is een verwachting van het toekomstige aantal gegeven volgens de methode van aangepaste extrapolatie, gebaseerd op het jongste verleden. Volgens deze

berekening kan het aantal A+B-bedrijven zonder champignons in de komende 15 jaar verminderen van 120 (1970) tot ± 77 in 1985 hetgeen een vermindering van ± 3% per jaar zou betekenen.

Een indeling in "blijvers" en "wijkers" (opgesteld met plaatselijke deskundigen) komt uit op een vermindering van het aantal A+B-bedrijven van 2% per jaar. Dit wijst erop dat eerdergenoemde prognose van 3% vermindering als een maximum moet worden gezien. De feitelijke ontwikkeling kan mogelijk trager verlopen. Het zelfstandig ondernemer zijn staat in Kessel namelijk hoog aangeschreven. De ontwikkeling in het verleden (b.v. overgang naar champignonteelt) bewijst dit wel. Daarbij zijn deze ondernemers in staat zich snel aan veranderende marktsituaties en produktieomstandigheden aan te passen.

De bedrijven zonder champignons bestaan thans uit drie vrijwel evengrote groepen van ± 40 bedrijven z.g. "bedrijfstypen". Voor de "veredelingsbedrijven" hiervan is te verwachten dat dit ook in de toekomst een aantal van ± 40 zal blijven. Het huidige grondgebruik van deze groep bedrijven zal waarschijnlijk niet verminderen, aangezien vaak een aanzienlijk deel van de omvang per bedrijf uit grondgebonden produktie bestaat. Voor de huidige tuinbouwbedrijven is te verwachten dat het aantal tot ± 20 zal verminderen. Waarschijnlijk zullen dit vrijwel alleen glasbedrijven en een aantal grotere fruitteeltbedrijven zijn. Van de tegenwoordige "overige bedrijven" zal naar verwachting ook maar de helft (± 20) overblijven. Voor deze groep bedrijven mag worden verwacht dat zij zich allen zullen toeleggen op de grondgebonden produktie in de vorm van akkerbouw en/of rundveehouderij. Een gemiddelde oppervlakte van ± 35 ha behoort voor deze bedrijven tot de reële mogelijkheden.

De toekomstige ontwikkeling van het grondgebruik zal naar verwachting voor bedrijven met niet van de grond afhankelijke produktie, verder gaan in de richting van meer bouwland. Op de andere bedrijven (behalve die met tuinbouw) zal de bouwland- graslandverhouding waarschijnlijk fifty-fifty kunnen zijn. De toekomstige melkveehouderij zal verder geconcentreerd worden op een beperkt aantal bedrijven met grotere eenheden. Ook voor de dierlijke veredeling is een verdere concentratie van grotere eenheden op gespecialiseerde bedrijven te verwachten.

Het behoort zeker tot de mogelijkheden dat de arbeidsproduktiviteit per man op de bedrijven zonder champignons in dezelfde mate zal blijven toenemen. Wat betreft de vermindering van het aantal arbeidskrachten is dit zelfs zeer reëel. De hiervoor noodzakelijke verdere uitbreiding van de totale produktieomvang zal vrijwel alleen bereikt kunnen worden door uitbreiding van de dierlijke veredelingsproduktie. Op grond van veronderstellingen en berekeningen hieromtrent kan de arbeidsproduktiviteit omstreeks 1985 gemiddeld circa 190 à 200 sbe per man bedragen. De bedrijfsomvang kan op gemiddeld 230 à 250 sbe per bedrijf komen te liggen.

BIJLAGE 1

Toelichting op enige veel gebruikte termen

Geregistreerden

De bij de districtsbureauhouder in de administratie opgenomen personen, zowel degenen met cultuurgrond, als degenen met een of andere vorm van veehouderij. Hieronder zijn voor dit rapport ook verstaan bedrijven met alleen champignons die zowel in 1965 als in 1970 anders niet telplichtig waren.

Telplichtige geregistreerden

Geregistreerden die in de agrarische sector geheel of gedeeltelijk een bestaan vinden en tevens
- ten minste 1 ha cultuurgrond in gebruik hebben;
- dan wel een tuinbouwbedrijf uitoefenen ongeacht de grootte (inclusief champignonkwekers);
- dan wel ten minste 1 rund, 1 fokvarken, 3 mestvarkens, 3 schapen of ten minste 51 hoenders of eenden houden.

Beroepsgroepen

De onderscheiding in A-, B-, C-, D- en S-bedrijven.
A - landbouwers, tuinders en champignonkwekers zonder nevenberoep;
B - landbouwers, tuinders en champignonkwekers met een nevenberoep dat minder dan de helft van de arbeidstijd vereist;
C - niet-agrariërs en landarbeiders met grondgebruik of veehouderij. In deze groep wordt minder dan de helft van de tijd aan het eigen agrarische bedrijf besteed;
D - rustende boeren, niet-agrariërs en personen zonder beroep die nog enig grondgebruik of vee aanhouden;
S - speciale dan wel afwijkende bedrijven. Een restgroep waarvan de bedrijfsvoering sterk afwijkt, of welke om andere redenen niet in de vorige groepen kon worden ondergebracht.

Beroepsbeëindiging

Beëindiging van de beroepsperiode door de oudere generatie waarna overdracht van het bedrijf aan de jongere generatie. Bij ontbreken van een opvolger, opheffing van bedrijf of na inkrimping van produktieomvang voortzetting van bedrijf in de D-groep als rustend landbouwer of tuinder.

Beroepsverandering

Het gaan uitoefenen van een ander hoofdberoep dan landbouwer of tuinder. Wordt het grondgebruik en/of het vee (gedeeltelijk) aangehouden, dan blijft men geregistreerd in groep C, zo niet, dan is het bedrijf opgeheven en uit de registratie verdwenen.

Vrijkomen van grond

Beschikbaar komen van grond door algehele opheffing van bedrijven of door afstoten van een deel van de grond van bedrijven die blijven bestaan. Dit is de oppervlakte grond die een bedrijf in 1970 minder had dan in 1965.

BIJLAGE 2

Standaardbedrijfseenheden zijn verhoudingsgetallen voor de toegevoegde waarde in de verschillende produktierichtingen. Deze verhoudingsgetallen zijn gebaseerd op de hoogte van de netto-toegevoegde waarde op basis van factorkosten bij een moderne bedrijfsvoering volgens berekeningen van het LEI in 1968. De netto-toegevoegde waarde is gelijkgesteld aan de waarde van de prestaties van arbeid, kapitaal en grond, die per eenheid (ha, dier) benodigd zijn. Dat wil zeggen dat de arbeid is ingerekend tegen de in 1968 geldende arbeidskosten (cao-loon inclusief sociale lasten), dat de rente over het geïnvesteerde vermogen is ingerekend tegen een rentevoet van 6% en dat voor de grond de nettopacht in rekening is gebracht. Een bedrag van f 25000,- is vervolgens gelijkgesteld aan 100 eenheden. Voor deze eenheden is de naam sbe gekozen.

Voornaamste gewassen	sbe per ha
granen	3,0
pootaardappelen	9,0
consumptieaardappelen	7,5
voeraardappelen	5,5
suikerbieten	6,5
voederbieten	6,5
grasland	1,0
appels en peren	20,0
asperges	17,0
champignons (per 100 m2)	22,0

Veehouderij	sbe per dier
kalveren	0,7
jongvee	0,7
melkkoeien	2,5
mestvee	0,8
mestkalveren	0,4
mestvarkens	0,16
opfokzeugen	0,16
fokzeugen	1,6
hennen	0,02
slachtkuikens (1 000)	4,00

BIJLAGE 3. Veranderingen in de oppervlakte cultuurgrond 1965-1970.

		Totaal	A+B totaal	A+B van het "type" met champ.	A+B van het "type" met ≥ 40% vered.	A+B van het "type" met ≥ 40% tuinb.	A+B van het "type" overige bedr.	C	D	S
1. Oppervlakte cultuurgrond in 1965: ha		1 650	1 574	164	180	248	982	31	39	6
2. Vrijgekomen cultuurgrond: totaal	-	- 209	- 177	- 37	- 21	- 28	- 91	- 6	- 20	- 6
- door opheffing van bedrijven	-	73	57	-	10	5	42	1	12	3
- door verkleining van bedrijven	-	97	84	35	8	11	30	5	8	-
- bij overgang naar groep C	-	19	19	-	-	2	17	-	-	-
- bij overgang naar groep D	-	20	17	2	3	10	2	-	-	3
3. Aangewende cultuurgrond: totaal	+	+ 164	+ 135	+ 14	+ 32	+ 34	+ 55	+ 19	+ 10	-
- voor vergroting van bedrijven	+	122	108	7	18	28	55	14	-	-
- voor nieuwe bedrijven	+	42	27	7	14	6	-	5	10	-
4. Verschuiving tussen de "typen", totaal				+ 17	+ 156	+ 23	- 196			
- naar champignonbedrijven				+ 21	-	- 3	- 18			
- naar veredeling				-	+ 209	- 19	- 190			
- naar tuinbouw				- 4	- 26	+ 93	- 63			
- naar overige bedr.				-	- 27	- 48	+ 75			
5. Overgang cult.gr. naar andere ber.gr. 1)			- 57	- 2	-	- 4	- 51	+ 29	+ 28	
van A+B naar C			- 29	-	-	- 1	- 28	+ 29	-	
van A+B naar D			- 33	- 4	- 1	- 5	- 23	-	+ 33	
van C naar A+B			+ 5	+ 2	+ 1	+ 2	-	- 5	-	
van D naar C			-	-	-	-	-	+ 5	- 5	
6. Saldo van de regels 1 t/m 5		1 605	1 475	156	347	273	699	73	57	-
7. Opp. cult. gr. 1970 CBS 2)		1 599 3)	1 468	155	352	272	689	74	57	-

1) Dit is grond die bij het bedrijf bleef toen het naar een andere beroepsgroep overging.
2) Verschillen tussen regel 6 en 7 door afronding, vaak zijn alleen oppervlakten van 1 ha of meer geteld.
3) Verschil t.o.v. 1965 van 50 ha thans vrijwel geheel in gebruik bij geregistreerden buiten het blok.

BIJLAGE 4. Dierlijke veredelingsproduktie op A+B-bedrijven

a. Mestvarkens

Aantal mestvarkens per bedrijf	Aantal bedrijven met				Percentage mestvarkens	
	alleen mestv.		mestv. + fokz.			
	1965	1970	1965	1970	1965	1970
1 - 9	6	1	31	14	5	2
10 - 49	18	10	21	14	31	12
50 - 99	9	14	3	1	28	25
100 - 199	4	5	-	2	20	22
≥ 200	1	5	-	-	16	39
Totaal	38	35	55	31	100	100

b. Fokzeugen

Aantal fokzeugen per bedrijf	Aantal bedrijven met				Percentage fokzeugen	
	alleen fokz.		fokz. + mestv.			
	1965	1970	1965	1970	1965	1970
1 - 9	8	4	19	2	13	3
10 - 19	10	4	23	5	45	8
20 - 29	1	3	9	8	22	17
30 - 39	1	2	1	6	6	18
≥ 40	-	4	3	10	14	54
Totaal	20	17	55	31	100	100

c. Leghennen

Aantal leghennen per bedrijf	Aantal bedrijven		Percentage leghennen	
	1965	1970	1965	1970
50 - 499	49	11	45	7
500 - 999	7	3	17	15
1000 - 2499	4	3	24	39
≥ 2500	1	1	14	39
Totaal	61	18	100	100

d. Mestkuikens

Aantal mestkuikens per bedrijf x 1000	Aantal bedrijven		Percentage mestkuikens	
	1965	1970	1965	1970
< 5	4	-	8	-
5 - < 10	8	4	49	12
10 - < 30	3	3	43	17
30 - 50	-	5	-	71
Totaal	15	12	100	100

e. Veredelingsproduktie op "veredelingsbedrijven" (A+B)

	aantal dieren op "veredelingsbedr."		Standaardbedrijfseenheden (sbe) aantal		percentage 1)	
	1965	1970	1965	1970	1965	1970
Mestvarkens	1 079	2 429	173	389	36	54
Fokzeugen	382	1 112	611	1 779	35	70
Leghennen	10 025	12 525	200	250	40	80
Mestkuikens	81 000	223 500	324	894	71	87
Totaal	-	-	1 308	3 312	41	72

1) Van het aantal sbe per diersoort op alle A+B-bedrijven (zie tabel 14).

BIJLAGE 5. Verloop en mogelijk toekomstig verloop van de produktieomvang van A+B-bedrijven naar produktietak (exclusief champignonteelt).

	Oppervl. in ha		Aantal sbe		Sbe per ha		1985		
	1965	1970	1965	1970	1965	1970	Opp. in ha	Sbe per ha	Aantal sbe
Akkerbouw: totaal 1)	865	823	3788	3842	4,38	4,67	850	5,0	4225
- bedr. met champ.	81	105	385	476	4,75	4,53	50	4,5	225
- andere bedrijven	784	718	3403	3366	4,34	4,69	800	5,0	4000
Graslandexpl.: totaal	457	427	2571	2401	5,63	5,62	425	6,0	2550
- bedr. met champ.	25	20	123	20	4,92	1,00			
- andere bedrijven	432	407	2448	2381	5,67	5,85	425	6,0	2550
Hardfruitteelt: totaal	77	80	1542	1595	20,0	19,9	80	20,0	1600
- bedr. met champ.	12	1	239	24	19,9	24,0			
- andere bedrijven	65	79	1303	1571	20,0	19,9	80	20,0	1600
Glastuinbouw: totaal	2,7	3,6	652	951	241,5	264,2	5	300,0	1500
-bedr. met champ.	0,2	0,2	44	44	220,0	220,0			
-andere bedrijven	2,5	3,4	608	907	243,2	266,8	5	300,0	1500
Overige tuinbouw: totaal 2)	170	121	2746	1996	16,2	16,5	75	17,0	1275
- bedr. met champ.	48	26	771	392	16,1	15,1			
- andere bedrijven	122	95	1975	1604	16,2	16,9	75	17,0	1275
Dierlijke veredeling: totaal			3204	4609					9850
- bedr. met champ.			458	277					275
- andere bedrijven			2746	4332					9575
Totaal: alle bedr.	1572	1455	14503	15394			1435		21000
- bedr. met champ.	166	152	2020	1233			50		500
- andere bedrijven	1405	1303	12483	14161			1385		20500

1) Exclusief braakland, inclusief vroege aardappelen.

2) Inclusief onderteelt 4 ha.

LITERATUUR

"Ontwerp-Streekplan Venlo en omstreken".

"Kessel-Eik". Situatie en perspectief. Sociologisch bureau gemeente Venlo 1967.

"Korte schets van noordelijk Limburg". Faciliteiten voor industrievestiging. ETIL, 1967.

"De bodem van Limburg". Stiboka. Wageningen, 1966.

"De land- en tuinbouw in Limburg". Enkele ontwikkelingen in de land- en tuinbouw in de periode 1959-1969. Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de landbouw in Limburg.

"De tuinbouw in Noord-Limburg I". Enkele ontwikkelingen in de tuinbouw in de periode 1963-1968. LEI-publikatie No. 2.33, 1971.

"De champignonteelt in Noord-Limburg". LEI-publikatie No. 2.26, 1970.

"Roerstreek". Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsgebied ten zuiden van Roermond. LEI-publikatie No. 2.31, 1971.

Maandblad "De champignonteelt". 1970 en 1971.

Maandblad "Bedrijfsontwikkeling". 1971.